

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra bohemistiky

České edice pohádek bratří Grimmů

(The Czech Editions of Grimm's Fairy Tales)

Bakalářská diplomová práce

Aneta Damborská

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Radek Malý, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 23. dubna 2012

Děkuji Mgr. Radkovi Malému, Ph.D., za konzultace a odborné vedení této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Přínos bratří Grimmů do bádání v oblasti ústní lidové slovesnosti	6
1.1 Kinder- und Hausmärchen.....	7
2 Pohádka jako literární žánr	9
2.1 Lidová pohádka.....	11
2.2 Autorská pohádka.....	13
2.3 Literární adaptace.....	14
3 Historie českých překladů pohádek bratří Grimmů	16
3.1 První setkání s pohádkami bratří Grimmů v českých zemích.....	16
3.2 Knižní vydání	17
3.3 Dětské legendy	18
3.4 První úplný překlad Pohádek.....	18
3.5 90. léta a současný stav překladů	21
4 Typy edic ve vydávání pohádek	24
4.1 Typy knižních vydání	24
4.2 Vydání kritické a vydání čtenářské. Stírání rozdílů v edicích určených dětskému čtenáři.....	25
4.3 Různé podoby vydání českého překladu pohádek bratří Grimmů.....	27
4.5 Současné překlady Pohádek a jejich porovnání – na příkladu Červené karkulky.....	29
5 Pohádka Červená karkulka. Vývoj a adaptace	36
5.1 Pohádka Červená karkulka v českém literárním kontextu.....	37
5.2 Literární adaptace a ohlasy Červené karkulky u českých autorů.....	38
5.3 Tři podoby autorské adaptace Červené karkulky	43
Závěr.....	47
Anotace.....	49
Seznam použité literatury	50
Přílohy.....	54

Úvod

Pohádky jsou jedním z nejoblíbenějších žánrů lidové slovesnosti. Nejprve byly tradovány ústně – proto existuje po světě tolik variant jedné verze pohádky a paralel mezi jednotlivými národními variantami. Dnes jsou spjaty s večerním posezením dospělých s dětmi před spaním, nebo s vizuálním zážitkem u televize či u rádiového přijímače. Pohádky patří do kulturního dědictví národů celého světa. Působivé jsou svou nelogičností a přímočarostí v jednání hrdinů, různorodostí kouzelných předmětů, moudrostí i laskavým humorem a také neskrývanou krutostí trestů.

Tato práce se bude věnovat jednomu z nejdůležitějších pramenů zaznamenaných lidových pohádek na evropském kontinentě – pohádkám bratří Grimmů. Přesněji se pokusí nastínit vývoj a ohlasy *Pohádek* v českém překladu. Vycházejíc z literárněhistorického podkladu edic jejich překladů, zaměří se dále úžeji na proměny jedné z nejznámějších pohádek – *Červené karkulky*, a to v českém literárněhistorickém kontextu.

Cílem bakalářské diplomové práce je nastínit vývoj českých překladů *Kinder- und Hausmärchen* bratří Grimmů, zjistit, kolik úplných překladů souboru pohádek bylo u nás pořízeno, a ukázat různé podoby grimmovských adaptací na v českém literárním kontextu.

První kapitola přinese základní údaje o sběratelích pohádek – bratrech Grimmech a jejich přínosu v oblasti lidové slovesnosti. Následně budou přiblíženy okolnosti vzniku sbírky pohádek *Kinder- und Hausmärchen*. Shrnující informace o žánru pohádky a jejím dělení na lidovou a autorskou bude obsahovat druhá kapitola. Ve třetí kapitole bude nastíněn literárněhistorický vývoj překladů *Kinder- und Hausmärchen* do češtiny. Čtvrtá a pátá kapitola se detailněji zaměří na jednu z Grimmových pohádek – *Červenou karkulku*. Na jejím příkladu se budou ve čtvrté kapitole demonstrovat různé podoby překladů Grimmových pohádek do češtiny a jednotlivé typy edic. Pátá kapitola podá přehled o různých variantách adaptací *Červené karkulky* v českém literárním kontextu.

1 Přínos bratří Grimmů do bádání v oblasti ústní lidové slovesnosti

Jacob¹ a Wilhelm² Grimmové jsou dnes považováni za zakladatele německé filologie a folkloristiky jako vědecké disciplíny. Jejich práce představují důležité milníky v oblasti evropské jazykovědy a literatury. Jacob se zabýval především německou gramatikou, mytologií a dějinami německého jazyka a Wilhelm německými hrdinskými pověstmi a středověkou literaturou. Kromě *Kinder- und Hausmärchen* patří mezi společné práce *Deutsche Sagen* (1816–1818, Německé pověsti), třiatřicetisvazkový *Deutsches Wörterbuch* (1854, Německý slovník). Do němčiny přeložili některé pohádky a pověsti sesbírané Thomasem Croftonem Crotkerem jako *Irische Elfenmärchen* (1826, Irské pohádky o skřítcích). Jacob sepsal *Deutsche Mythologie* (1835, Německé bájesloví), v níž bratři vypracovali mytologickou teorii, podle které vykládali původ pohádkových látek.

Otázky po původu a vzniku folklorních děl lze vysvětlit několika teoriemi.³ Dnes se badatelé v oblasti folkloristiky neřídí jen jednou z nich, ale uplatňují eklektický přístup – jednotlivé názory kombinují. Podle **mytologické teorie**, zastávané Grimmy, vycházejí lidové pohádky ze starých indoevropských mýtů, „které si každý národ přinesl ze společné asijské pravlasti tak jako svůj jazyk“⁴. Její myšlenky později rozpracoval Max Müller (1856), shledávající původ v indických mýtech o vzniku světa. V tomto duchu na grimmovskou tradici ve sbírání lidové slovesnosti navazovali i Karel Jaromír Erben, Alexandr Nikolajevič Afanasjev nebo Vuk Stefanović Karadžić.

Zpočátku se sběratelé zaměřovali na lidovou píseň, posléze se zájem přesunul i na ostatní slovesné folklorní druhy. Podpořen byl romantickými a vlasteneckými ideály básníků, kteří vnímali folklor „jako umění pravé, nezkažené, původní (...) umění, které poskytuje klíč k poznání národního ducha, (...) vzor tvorby profesionální (...)“⁵.

V Německu nastává od 19. století touha poznat historii, mytologii, rodný jazyk, literaturu a také lidovou kulturu. Nastupující romantismus viděl mravní a estetické ideály

¹ Jacob Ludwig Carl Grimm (1785–1863)

² Wilhelm Carl Grimm (1786–1859)

³ Další možné výklady vzniku pohádek: **Teorie migrační** (1859, Théodor Benfey): námětové látky putují od jednoho národa k druhému, šířit se začaly z Indie. **Teorie antropologická** (1873, Andrew Lang): prazáklad pohádek vychází z primitivních náboženských rituálů a uctívání kultů. Díky shodným antropologickým rysům mohla jedna látka vzniknout na více místech současně. **Historicko-geografická teorie** (1883, Karl Krohn): Finští badatelé se opírali o studium kulturního kontextu, který jednotlivé látky při přechodu z jednoho do jiného proměňoval. Náměty byly utříděny do katalogu (*The Types of the Folktale*, 1961) badatelem Antti Aarnem, na jehož základě byly vyčleněny jednotlivé pohádkové druhy: zvířecí, kouzelné, legendární, novelistické, o hloupých čertech a humorné.

⁴ Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989, s. 26–27.

⁵ Jech, Jaromír: Klasická sbírka německých pohádek (předmluva). in: Grimm, Jakob – Grimm, Wilhelm: *Německé pohádky*. SNKLU, Praha 1961. Přeložila Helena Helceletová, s. 6.

v minulosti národní. Jako první se pustil do sběru lidové poezie spisovatel a filosof Johann Gottfried Herder. Shromáždil ji v souboru, který ve druhém vydání nesl název *Stimmen der Völker in Liedern* (1778–1779, Hlasy národů v písních). Dalším počinem byly převyprávěné pětisvazkové *Volksmärchen der Deutschen* (1782–1787, Lidové pohádky Němců) od Johanna Karla Augusta Musäuse.

Systematičtěji se shromažďováním lidové slovesnosti začal zabývat až tzv. heidelberský kroužek či mladší romantikové, působící mezi lety 1804–1808 v západoněmeckém Heidelbergu. K uskupení se hlásili i bratři Grimmové. Ještě před vlastní badatelskou prací se podíleli na sbírce lidových písní Achima von Arnima a Clemense Brentana *Des Knaben Wunderhorn* (1806). Následující rok publikoval Josef Görres dílo zabývající se knížkami lidového čtení *Die deutschen Volksbücher*. Ale až s vydáváním *Kinder- und Hausmärchen* bratří Grimmů započala etapa sbírání „se zřetelem k objektivnímu zachování folklorní osobitosti ústních podání“⁶.

1.1 Kinder- und Hausmärchen

Sběru pohádek se Grimmové začali věnovat od roku 1807. První záznamy pochází z rodného kraje Hessenska, konkrétně z města Kassel. Z rodiny blízkého přítele lékárníka Wilda poskytl mnoho příběhů jeho žena i dcery – Gretchen, Lisette a Dorothea. Největší žeň sklidili ale u „staré Marie“, příjmením Müllerové, jež u Wildových vedla domácnost. S Dorotheou a sestrou Grimmů se přátelily dívky z měšťanské vrstvy Jeannetta a Amalie Hassenpflugovi, které i se svou matkou přispěly několika vyprávěními. Od těchto vzešel první díl *Kinder- und Hausmärchen* (1812) s osmdesáti pěti čísly.

Po velkém ohlase, který *Pobádky*⁷ vzbudily, bratři pokračovali ve sběru k dalšímu dílu, na němž měla největší podíl žena sedláka z vesnice Niederzwehren Katharina Dorothea Viehmannová. Hesenskou oblast zastupovaly pohádky od chůvy v rodině zakladatele právních dějin Savignyho Marie Lehnhardtové a v té době proslulé pohádkářky z Marburgu. Další zápisy pak pocházely z Westfálska. Konkrétně od příslušníků šlechtických rodin Droste-Hülshoffovy a Haxthausenovy. Druhý díl o sedmdesáti pohádkách vyšel v roce 1814.

Jak dílo získávalo na ohlase, rozšiřoval se také počet přispěvatelů ochotných pomoci. Bylo doplněno o varianty a Grimmové mohly práci systematicky organizovat. Na krátký čas vznikla z Jacobova popudu Märchengesellschaft (1814–1815, Společnost pro

⁶ Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989, s. 84.

⁷ Název *Pobádky* s velkým počátečním písmenem je v práci užíván jako zjednodušený ekvivalent k originálnímu názvu sbírky pohádek bratří Grimmů *Kinder- und Hausmärchen*.

pohádku) ve Vídni. Chtěl v jejím zázemí třídit příspěvky podle jednotlivých krajů. Nepříznivé politické poměry znamenaly však pro Společnost brzký konec.

Druhé vydání (1819) čítalo už 161 pohádek, včetně devíti dětských legend. Mnoho jich bylo upraveno nebo doplněno o varianty. Třetí svazek (1822) byl věnován poznámkám k jednotlivým číslům, popřípadě byly přidány nové odstavce. Konečného počtu dvou set textů dosáhla edice z roku 1850, ze které se při překladech vychází.

Sbírka obsahuje všechny typy pohádek – kouzelné, zvířecí i novelistické. Charakteristickými znaky německých pohádek je situování na venkov, psychologie postav, vykreslení společenských poměrů, častý výskyt kouzelných postav či předmětů. „Celkově mají (...) drsnější, syrovější ráz, odpovídající jejich lidovému původu.“⁸ Grimmové totiž usilovali o co nejautentičtější zachycení vyprávění, které by odpovídalo jeho ústnímu podání.

Přesto zaznamenané texty nemohly být publikovány v původní podobě úplně. Musely být učiněny úpravy. Kromě drobných jazykových korektur byly někdy pozměněny ve shodě s mytologickou teorií. Jestliže jednu látku získali ve více variantách, uchýlovali se Grimmové ke kontaminování (pokud to šlo), nebo zvolili tu podle nich nejlepší a ostatní zařadili do poznámek.

Jacob sledoval čistě vědecký záměr díla, Wilhelm chtěl opravovat více. Své vypravěčské nadání zužitkoval v rozvinutí líčení, prohlubování dostatečně nerozvinutých motivů, častějším užití přímé řeči či rušení vedlejších vět. Druhé vydání už počítalo s dětským čtenářem: Nahrazeny byly nevhodné prvky, zmírněny přílišné krutosti. Posíleny byly náboženské motivy. Přesto lze stále hovořit o přesných záznamech, protože, jak v Předmluvě Grimmové napsali: „(...) naším záměrem (...) je, aby sama poezie, jež je v pohádkách tak živá a všudypřítomná, dokázala na čtenáře zapůsobit a těšila je, pokud potěšit může, a aby kniha posloužila i k výchově.“⁹

⁸ Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989, s. 87.

⁹ *Pobádky bratří Grimmů*. Brio, Praha 2004. Přeložila Jitka Fučíková, s. 15.

2 Pohádka jako literární žánr

Vymezit termín pohádka, ústřední pro tuto práci, není jednoduché. Na úvod je nutné říct, že pohádka je primárně útvarem ústní lidové slovesnosti a takto se uchovávala v kulturní paměti lidské společnosti po dlouhá staletí. Až s nadšeneckými snahami romantiků, od konce 18. století, a s nimi spojeným vznikem vědecké folkloristiky, se dostává do literatury psané – formou zapisování ústního podání lidovými vypravěči. Už zde vznikají další úskalí. Neexistuje zde jediná autentická podoba folklorního díla, ale množství variant, a každá z nich je stejně autentická.

Vlivem soustavného kolování od úst k ústům v průběhu staletí docházelo k neustálým převyprávěním, předělkám, nezřídka zkomolením, zjednodušováním nebo naopak k vybrušováním a vylepšováním, nebo kontaminaci s jinými verzemi či zcela jinými látkami. Vyprávění mohlo být také ovlivněno motivy i celými příběhovými látkami literatury psané. Nehledě na to, že v písemné fixaci se vytrácí osobnost vypravěče, jeho charakteristický hlasový, mimický a gestikulační projev.

Dnes již řadíme pohádky k žánrům literatury pro děti. Avšak původně byly určeny dospělým. V nich se zpodobňovaly představy člověka o světě, který jej obklopoval, vycházely z jeho hlubinných přání a snových představ. Pouze malá část krátkých zvířecích pohádek byla určena dětskému posluchači. Proto se ještě dnes mnozí čtenáři pozastavují nad doslovnými zápisy, v nichž nechybí kruté až drastické scény a tresty, břitký humor nebo satirický výsměch a dvojsmyslné vyznění textu. K upevnění postavení pohádek v literatuře pro děti přispívá řada faktorů, jichž si byli vědomi už první systematictí sběratelé v období romantismu. Dějová schémata jsou jednoduchá, opakují se a dítě si je tak lehce zapamatuje. Do situací hrdinů, prezentovaných nezřídka s hyperbolickou nadsázkou, si promítají své dosavadní zkušenosti se světem. Černobílé charaktery postav přispívají k jasnému odlišení dobra a zla. Podněcují dětskou představivost, vzbuzují zvědavost a následně ji po napínavém ději ukojí ve šťastném konci; posilují rozumové schopnosti.

Jak tedy vymezit pohádku pro folkloristické a literární bádání alespoň v obrysech? Podle *Encyklopedie literárních žánrů* jde o „zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem“.¹⁰ Samotné označení pohádka se v českém prostředí ujalo až na konci 19. století. Kořeny sahají k polskému slovu *gadati* (mluvit, vyprávět, tlachat), ze kterého vznikla *gadka*, *gadanina* (hádanka), s předponou *pogadka*. V dnešním významu pohádka a zároveň hádanka se termín užíval od konce 18. století. Dřívější výrazy

¹⁰ Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha – Litomyšl, 2004, s. 472.

bajka, báje, báchora, báchorka, povídka se neujaly, nebo se jejich význam zúžil (např. u bajky – vyprávění o zvířatech). Naopak Jaromír Jech ve folkloristice pracuje s označením *lidová povídka*¹¹ ve významu jakýkoli druh lidové prózy.

Původ vzniku pohádek je třeba pak hledat v mýtech, obřadech a rituálech, žijících v lidském společenství odnepaměti. Promítají se do nich mytologické představy lidstva o světě, fantastičnost, nadčasové životní pravdy, myšlenka harmonického soužití s přírodou.

Jak poznamenal Karel Čapek, pohádka je především povídání, „rodí se z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat“.¹² Od mluveného charakteru se odvíjí její základní charakteristické rysy.

Jádro pohádky tvoří smyšlený příběh s nereálným dějem, postavami a prostředím. Obsahuje motivy kouzelné (fantastické) či zázračné, jimiž se odpoutává od reálného světa.

Ruský formalista Vladimír Propp určoval pohádku podle funkcí. Navrhl teorii, podle které lze schematicky a systematicky zaznamenat děj jakékoli kouzelné pohádky. Funkcemi rozumí akce jednajících osob, vymezené z hlediska jejich významu pro rozvíjení děje.¹³ Vždy po sobě v určitém principu následují, řetězí se. Stanovil sedm základních (protivník, dárce, pomocník, princezna, král, odesílatel, hrdina). Každá je vymezena svým okruhem jednání. Definice pohádky je podle něj tato: Jde o vyprávění odvíjející se od škůdcovství nebo nedostatku k jeho odstranění a zároveň i zisku odměny.

Ve středu pohádkového příběhu stojí postavy. Mají své konstantní role a vlastnosti vycházející z pravzorů, archetypů a v průběhu děje se nemění. Jasně jsou rozlišeny na typy kladné a záporné (symbolizují dobro a zlo). Zlo je nakonec vždy po právu potrestáno a spravedlivý hrdina dojde vítězství a dostane se mu kýžené odměny. Postavy charakterizuje především přímá řeč, dokreslující typ postavy obohacením o obrazotvornost, expresivitu a lidovou frazeologii, a jednání.

Postavy v pohádce mohou být nadpřirozené (čarodějnice, čert, drak), antropomorfované (zlatá rybka, Smrt kmotříčka, zpívající kost), groteskně zkreslené (obr), typizované určitým znakem a rolí (Popelka, Bělínka a Růženka, král Drozdíbrad), nebo pozůstatkem mytologického původu (nymfa, paní Zima).

Hlavním hrdinům mohou sekundovat jejich pomocníci. Na druhé straně dobra pak stojí škůdci, proti nimž hrdina buď bojuje, nebo se je snaží zničit za účelem vlastního zisku.

¹¹ Kubín, Josef Štefan: *Kladské povídky*. SNKLU, Praha 1958.

¹² Čapek, Karel: *Maryas čili Na okraj literatury*. Fr. Borový, Praha 1941, s. 101.

¹³ Srov. Propp, Jakovlevič Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*. H&H, Jinočany 1999. Přeložili Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová, Hana Šmahelová.

Dalším rysem pohádky je odlehlost, časová a místní neurčitost. Příběh se odehrává kdysi a kdesi – „za starých časů, když se ještě zaklínalo“, „před dávnými pradávnými časy“, „uprostřed hlubokého hvozdu“¹⁴. Není lokálně ukotvený.

K orálnímu původu pohádka odkazuje vyprávěcím slohovým postupem. Pro snadné zapamatování slouží ustálená kompozice se stereotypními formulemi – úvodní („byl vám jednou jeden bohatý král“) a závěrečná („Byla svatba a žili spokojeně do smrti.“), magická čísla (troje šaty, sedm let, dvanáct bratrů). K hlavní linii vyprávění může být připojena odbočka nebo celé paralelní dějové pásmo. Po překonání všech překážek hrdina nakonec vždy dojde šťastného konce, dobro vítězí nad zlem.

Vedle vyprávění je kladen důraz na eliptičnost – vynechání málo zajímavých časových úseků a retardaci – oddalování konečného rozuzlení, které spolu s opakováním některých motivů a gradujících variací (ztěžování překážek) vede k vzrůstající dramatickosti textu.¹⁵

K typickým motivům umocňujícím pohádkovou fantastiku řadíme kouzelné předměty (lískové oříšky, tři zlaté vlasy, zrcadlo, stoleček „prostrí se“), zaklínadla a magické formule, obtížné úkoly či putování do jiných světů (nebe, peklo, podzemní říše).

Rozlišujeme pohádky lidové/folklorní (anonymní autor) a autorské/umělé/moderní, v nichž se konkrétní autoři nechali folklorními texty inspirovat nebo užívají typické pohádkové motivy. Jako samostatný okruh je zde vyčleněna i literární adaptace lidových pohádek, se kterou už dnes teorie literatury pro děti a mládež také pracuje.¹⁶

2.1 Lidová pohádka

Lidovou pohádku definoval Oldřich Sirovátka jako epický žánr ústní lidové slovesnosti zakládající se na umělecké fantastice nebo podobenství.¹⁷ Orální rozšiřování vede pak k množství variant jedné a téže látky. Na základě typologie hrdinů a dějů rozlišujeme pohádku kouzelnou (fantastickou), zvířecí a novelistickou.

¹⁴ Všechny příklady pocházejí z vydání Grimmové, Jacob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková.

¹⁵ Srov. Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha – Litomyšl, 2004.

¹⁶ Viz např.: Toman, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Jihočeská univerzita, České Budějovice 1992. nebo Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989.

¹⁷ Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Brno 1998.

Kouzelná pohádka

Nejhojněji zastoupené jsou pohádky kouzelné. Jádrem jsou motivy odvozené z mytologických představ našich předků o přírodních silách spojených s rituálními obřady iniciace (zasvěcení) a s pojetím smrti. Fantastickou atmosféru navozuje právě střet světa reálného s iracionálním, v němž jsou přítomny nadpřirozené síly – kouzelné předměty, nadpřirozené bytosti, kouzla a čary, antropomorfované přírodní síly (*Popelka, Locika* nebo *Modrovous*).

Jako podtyp můžeme vyčlenit pohádku démonickou. Vychází z pověrečné pověsti či povídky. Důležitou funkci zde mají různá strašidla – vodníci, bludičky, skřítki ad. (*Vodní panna, Křišťálová koule*).

Zvířecí pohádka

Zvířecí pohádka je co do vzniku nejstarší. Jako hlavní hrdinové v ní vystupují zvířata s lidskými vlastnostmi. Svým alegorickým pojetím – zvířata jsou nositeli kladných nebo záporných lidských vlastností – se blíží bajkám (*Vlk a liška*), nebo zobrazují běžné situace ze života lidí. Biologické dispozice zvířatům vlastní často nemizí ani při této antropomorfozaci (*Liška a paní kmotra*). Od bajky se liší tím, že není prvoplánově poučná, ale má především pobavit.

Od zvířecí pohádky se osamostatnila pohádka pěstounská a kumulativní. Pěstounská pohádka se svou moralizující tendencí má ráz silně didaktický (*Červená karkulka, Vlk a sedm kůzlátek*). Nejsnadněji si děti osvojují pohádku kumulativní (řetězovou). Motivы jsou k sobě přiřazovány a s nově přibývajícimi se starší opakují – vyprávění je založeno na reprodukci (*Slepíččina smrt*).

Novelistická pohádka

Motivické těžiště nejmladšího typu pohádek – novelistických (realistických) představuje reálný svět, každodenní život lidí, do něhož jsou fantastické prvky pouze přimíseny a ozvláštňují ho. Situace, do nichž se protagonisté dostávají, jsou často líčeny s nadsázkou, humorem či ironií. Ani sociální tematice se texty nevyhýbají. Protagonisty jsou prostí venkované se srdcem na pravém místě, jednající podle lidové moudrosti. Svou mravní čistotou většinou překonávají své pány, nad nimiž vyhrávají (*Mazaná Markytka, Vnuč a děd, Selský fištrón*).

Rozsahově kratší jsou pohádky anekdotické (žertovné). Na povrch v nich vystávají lidské nectnosti, především je zesměšňována lidská hloupost. Zobrazovány jsou s vtipem, humorem, pomocí satiry, hádanky nebo nonsensu (*Fricínek a Ketrlinka*).

Dalšími odnoží tvoří pohádka mytologická a legendární. Mytologické pojednávají o hrdinech z národních pověstí, v legendárních jsou zobrazovány biblické postavy – nejčastěji svatý Petr (*Sedláček v nebi, Omlazený mužiček*).

Uvedené charakteristiky se týkají jak lidové pohádky orální, tak její adaptace neboli autorské pohádky podle lidových látek.

2.2 Autorská pohádka

Autorská pohádka je poměrně nový typ (u nás se rozvíjí až v meziválečném období) v žánru, vychází z lidové pohádky, nechala se jí inspirovat. K tradičním folklorním normám přistupuje nově, neotřelým způsobem je buď narušuje, nebo aktualizuje a doplňuje. Nejdůležitějším rysem, který ji od klasické folklorní pohádky odlišuje, je přítomnost konkrétního autora, který ji napsal cíleně pro děti.

Charakterizuje se jako umělý příběh (již od počátku je součástí literatury psané a existuje pouze jedna verze, nikoli několik variant) vykazující rysy lidové pohádky.¹⁸ Cíleně je určena dětem. I zde se příběh odvíjí od stěžejního principu fantastična, který do ní vkládá sám autor. Tradiční schémata a motivy jsou narušovány: Přibývají nové náměty a motivy, kouzelné motivy se promítají do všední reality; prvky aktualizací se projevují i po stránce jazykové (novotvary) a stylistické (blíží se příběhu s dětským hrdinou). Při četbě se už předpokládá určité povědomí o folklorní tvorbě a jejích postupech.

Mezi nejtypičtější aspekty autorské pohádky řadíme: Důraz na konkrétní společenskou realitu (zaniká dojem místní a časové neurčitosti), zrušení pohádkové iluzivnosti (parodování lidových předloh, přisuzování zázračných schopností obyčejným smrtelníkům, prolínání různých časových rovin). Tradiční dějová schémata bývají narušena užitím snových, asociativních a nonsensových postupů. Projevuje se autorův originální individuální vypravěčský styl. Zaměřuje se především na fantazijní a emoční část dětské osobnosti.

Také v umělé pohádce rozlišujeme několik variant. Nejbliže se té lidové blíží iluzivně folklorní pohádka (Václav Čtvrtek) a pohádka animistická (zvířata mají lidské vlastnosti, Josef Čapek). Biologická se zakládá na zobrazení vztahu člověka k přírodě (Ondřej Sekora). Ustálená folklorní schémata zesměšňuje pohádka parodiijní (Karel Poláček). Do současného reálného světa s jeho sociálními problémy uvádí pohádka novelistická (Karel Čapek). K otázkám filosofičtějšího charakteru, postavení člověka ve světě, se obrací symbolická pohádka (Karel Šiktanc). Na asociativním proudu myšlenek,

¹⁸ Srov. Čenková, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, Praha 2006.

absurditě, imaginaci, alogičnosti a jazykové hravosti je založena nonsensová pohádka (Alena Vostrá).

Pohádka v dnešní době přesáhla hranice literatury. Žánrově se rozšiřuje o pohádku rozhlasovou, divadelní a loutkovou, filmovou a pohádkový televizní seriál.

2.3 Literární adaptace

Začleňování žánrů ústní lidové slovesnosti do písemnictví probíhalo od počátku jeho vzniku. Jak už bylo řečeno výše, formování vědecké folkloristiky začalo až v období romantismu, nejdříve v Anglii a v Německu, odtud se pak šířilo do zbytku evropských zemí. Romantičtí vlastenci totiž věřili, že prostý venkovský lid „uchoval v písních a v pohádkách zbytky starého náboženství i starého mravu, ve svém zemědělství, v řemeslech, kroji, příbytku, zručnost i umění starého rázu, ve svých pořekadlech, pranostikách, příslovích i dětských hrách ozvěnu původního, národního dokonalého života“¹⁹. Tyto ideje sice byly příliš naivní, podnítily však zájem o lidovou kulturu mezi vzdělanějšími, vyššími vrstvy obyvatelstva. Ještě v 19. století se přece jen dalo zachytit tradiční, městskými vlivy zatím jen mírně ovlivněné, folklorní bohatství jednotlivých národů.

Literární adaptací (úpravou)²⁰ nebo také autorskou pohádkou podle lidových látek či lidovou pohádkou literární²¹ se rozumí úprava původního orálního vyprávění, nebo folklorního zápisu, jeho převyprávění. Děje se tak na různých úrovních, člení se na klasickou adaptaci a autorskou adaptaci.

„Chceme-li co nejvěrněji a nejúplněji folklorní dílo (zejména prozaické) přenést do literatury, musíme je převyprávět.“²² Přenést útvar lidové slovesnosti do literatury vyžaduje nejprve zvolit optimální variantu. Každý druh folklorní prózy, a tady i pohádka, existuje v ústní podobě v mnoha rovnocenných variantách. Editor se musí snažit při písemném zaznamenání o zachycení co nejpůvodnější a nejvhodnější verze. Někdy vybere jednu variantu, jindy jich do sebe kontaminuje více tak, aby v ní byly soustředěny všechny nejtypičtější rysy dané pohádky. Jeho písemné zachycení nazýváme optimální varianta. Musí mu předcházet důkladná analýza jak všech verzí, tak i daného společenského kontextu.

¹⁹ Tille, Václav: *O lidových pohádkách*. SNDK, Praha 1966, s. 6.

²⁰ Nejčastěji užívaný termín, např. Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989, nebo Čeňková, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, Praha 2006.

²¹ Tyto termíny viz Toman, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Jihočeská univerzita, České Budějovice 1992

²² Stanovský, Vladislav – Vladislav, Jan: O překládání a převyprávění pohádek. in: Červenka, Jan (ed.): *O pohádkách*. SNDK, Praha 1960, s. 131.

„Literární adaptace pohádky vycházejí z lidové tradice, ze starých a po dlouhá staletí vyzkoušených postupů vypravěčů z lidu.“²³

Klasická adaptace lidových pohádek

Základem prvního typu literárních adaptací se stala sbírka *Kinder- und Hausmärchen* bratří Grimmů. Právě Grimmové začali zapisovat povídaní bez stylizačních úprav, zaznamenávali přesné znění podle vypravěčů. Nešlo jim, jako jejich předchůdcům, o zprostředkování lidových látek aristokratické vrstvě společnosti zábavnou a dobově zabarvenou formou. Záznamy pořizovali v rámci svého vědeckého folkloristického bádání.

Samozřejmě si byli vědomi, že tato „surová znění“ nemohou tlumočit dětem. Vypouštěli tedy nejdrastičtější místa (nelítostné boje, usekávání částí těla), vulgární výrazy a obscenní dvojsmysly. To vše tak, aby zachovali ráz pohádek v duchu lidové poetiky vycházející z ústního podání. Do své sbírky se vždy snažili zařadit optimální variantu dané pohádkové látky.

V grimmovském duchu u nás pohádky zpracovávali například Karel Jaromír Erben, Beneš Method Kulda, Josef Štefan Kubín nebo Oldřich Sirovátka.

Autorská adaptace lidových pohádek

V této formě úpravy už převažuje individuální tvůrčí složka nad folklorní předlohou. Rozeznáváme charakteristický rukopis autora-sběratele. Žádnou literární normou není stanoveno, do jaké míry se může od původní verze odchýlit.

Textu jsou ponechány základní charakteristické pohádkové rysy (schematická kompozice, typizované postavy, ustálené motivy), ale při zpracování jsou použity literární postupy (stylistika psaného projevu, odstranění nářečí, rozpracovanější motivy). Drastické motivy jsou s ohledem na dětského čtenáře často zcela vypuštěny. Naopak jsou přidávány nové, které příběh zpestřují.

Autorská adaptace velmi často přechází k volnějším zpracování pohádkových látek. Hranice mezi ní a autorskou pohádkou a pohádkovou prózou je nezřetelná a mnohdy špatně identifikovatelná.

Autorský vklad do literárních podání pohádek najdeme již u Charlese Perraulta (*Contes de ma mère l'Oye*, Pohádky Matky Husy, 1697). Z českých zástupců sem řadíme například Boženu Němcovou, Václava Tilleho (Říhu) nebo Františka Hrubína.

²³ Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Brno 1998, s. 172.

3 Historie českých překladů pohádek bratří Grimmů

3.1 První setkání s pohádkami bratří Grimmů v českých zemích

V českých zemích vzrostl zájem o lidové pohádky, a celkově o lidové slovesné umění, stejně jako v ostatních částech Evropy, v období romantismu. Sběratelé je zaznamenávali buď s úplnou přesností, snažili se o reprodukci jejího ústního podání (v tomto případě se hovoří o klasické adaptaci), nebo do folklorní předlohy přispěli i vlastním autorským potenciálem (zde jde o adaptaci autorskou).²⁴ Bratři Grimmové se snažili o co nejuvěrnější záznamy vyprávění, čímž položili základy folkloristiky jako vědy. Svůj postoj vyjádřili v Předmluvě k *Pohádkám*: „My hledáme čistotu v pravdivosti upřímného vyprávění, neskrývajícího žádnou nepravost.“²⁵

K prvním kontaktům Grimmů s českými zeměmi došlo na počátku 19. století při korespondenci bratrů s Josefem Dobrovským. Zajímali se o slovanskou lidovou slovesnost a možné společné námětové látky. Dobrovský podával důkladné popisy o lidových knížkách a zlidovělých románech a přikládal také poznámky o lidových písních, především však ruských. Zmiňoval se i o pohádkách polských, pouze na Grimmův přímý dotaz. Ač mu byl dodán obsáhlý materiál výkladový, do Německa posílal pouze své vlastní, dosti stručné výtahy, jež byly otisknuty s drobnými změnami v komentáři k *Pohádkám*. O pohádkách českých řeč nebyla, Dobrovský se nijak zvláště o český folklor nezajímal.

Nakonec byly v komentáři *Pohádek* zmíněny jen poznámky o německých zpracováních českých pohádek. Obsahy použil především podle pražského nakladatele Wolfganga Gerla.²⁶

Seznamování s *Pohádkami* v českém překladu začalo postupně – od 30. let 19. století. Prvním počinem byl *Ptáček Ohnivák a liška Ryska* v souboru *Národní české pohádky a pověsti* Jakuba Malého z roku 1838. Již v druhém vydání (1845) se text v podstatných rysech drží předlohy – u Grimmů číslo 57., a název je změněn v *Zlatého ptáčka* podle *Der goldene Vogel*. Malý se zajímal o sběratelská hnutí formující se snad u všech slovanských, ale lze říct u všech evropských národů. Nedržel se však nezměněné, ústní podoby vyprávění, lidové povídky značně a nešetrně upravoval a rozvíjel. Dle Polívky „vyzdoboval vším svým nejapným a neuměleckým způsobem vypravovatelským“.²⁷

²⁴ Srov. Čenková, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, Praha 2006.

²⁵ *Pohádky bratří Grimmů*. Brno, Praha 2004. Přeložila Jitka Fučíková. Předmluvu bratří Grimmů přeložil Ing. Milan Kolář, s. 15.

²⁶ Srov. Polívka, Jiří: Bratři Grimmové a počátky českého pohádkosloví. in: Hýsek, Miloslav – Jakubec, Jan (eds.): *Z dějin české literatury*. Jan Laichter, Praha 1920.

²⁷ Tamtéž, s. 141.

U velkého znalce folkloru a dalšího sběratele a vůbec zakladatele českého národopisu Karla Jaromíra Erbena najdeme parafrázi *Die drei Spinnerinnen – O třech přadlenách*. Nejprve vyšla pohádka v *České včele*, poté v *Českých pohádkách* (posmrtně, 1905, ed. Václav Tille). V jeho případě jde o klasickou adaptaci. Tille dodává, že je „trochu hovornější než bratři Grimmové, kteří vypravují někdy rádi velmi zhuštěným, jednoduchým až úsečným slohem“.²⁸ Časopisecky vyšly záhy také *Dobře tak, že je smrt na světě*, *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*, *Ptáček Obnívák a liška Ryska*, *Zlatovláska* a *Tři zlaté vlasy děda Vševěda*.

Již mezi lety 1832–1839 vyšel v šesti sešitech výbor *Wesela Přástewnice, aneb rozmanité nyprawování, čili Pohádky dle Grimmových báchovek*. František Bohumil Tomsa přeložil spis Alberta Ludwiga Grimma *Märchen-Bibliothek für Kinder, aus den Märchen aller Zeiten u. Völker ausgewählt u. erzählt: Märchen der 1001 Nacht für Kinder*, nikoli pohádky grimmovské, jak by se z titulu mohlo zdát. Nejde tedy o první přetlumočení německých pohádek do češtiny, nýbrž o látku orientální od zcela jiného autora.

Překlady v časopisech se objevovaly od 40. let 19. století průběžně až do jeho konce. Za pozornost stojí jistě vývoj překladu pohádky *Schneewittchen* (původně dolnoněmeckou němčinou Snecwittchen, tj. Sněhobílá) – číslo 53. První vyšel roku 1840 ve třetím čísle časopisu *Vlastimil* jako *Bělínka*. Pavla Wenigová ji ve svém výboru *O Sněžence a jiné pohádky* nazvala Sněženkou. Teprve po uvedení Disneyho filmové adaptace *Snow White and the Seven Dwarfs* (1937)²⁹, se tlumočí jako Sněhurka. K původnímu, autentičtějšímu, doslovnějšímu pojmenování (Sněženska) se vrací později Marie Kornelová.³⁰

3.2 Knižní vydání

Prvním knižním počinem se stal *Výbor čtrnácti pohádek bratří Grimmů*, vydaný roku 1887 Františkem Šubrtem. Jedná se o německý text psaný švabachem opatřený výkladem a slovníčkem. Nejde tedy zatím o překlad. Roku 1906 vychází literární adaptace Terezy Mellanové *Pohádky*, které obsahují kromě Grimmů i vyprávění jiných německých autorů. O sedm let později Ferdinand Strejček překládá *Dvanáct báchovek bratří Grimmů*. Velmi úspěšným počinem byla edice Bohumila Vydry a Františka Chmelaře *Výbor z pohádek bratří Grimmů* (celkem čtyři vydání – 1915, 1919, 1925, 1929, postupně opravovaná a doplňovaná), který s podtitulem „pro potřebu školskou i soukromou“ upravili a opatřili

²⁸ Tille, Václav: *České pohádky do roku 1848*. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1909, s. 79.

²⁹ Sněhurka a sedm trpaslíků [online]. Česko-Slovenská filmová databáze. Dostupné z WWW: [cit. 12.10.2011] <<http://www.csfd.cz/film/83776-snehurka-a-sedm-trpasliku/>>

³⁰ Srov. např. Grimm, Jacob – Grimm, Wilhelm: *Pohádky bratří Grimmů*. SNDK, Praha 1969. Přeložila Marie Kornelová.

poznámkami a slovníčkem. Pavle Wenigové v jednom roce (1929) vyšly hned tři výběry upravených textů: *O Palečkovi a jiné pohádky*, *O Sněžence a jiné pohádky* a *O zlatém ptáku a jiné pohádky*.

Ve všech případech jde o edice čtenářské, určené především dětem a mládeži, bez rozsáhlejšího kritického aparátu. Až do roku 1961, kdy vychází kompletní soubor dvou set čísel, se lze setkat pouze s výběry nebo i s jednotlivě tisknutými pohádkami, a to buď překlady nijak neupravovanými, upravujícími přílišné ukrutnosti, nebo úplnými literárními adaptacemi (viz Příloha 1).

3.3 Dětské legendy

V úplném vydání ze šedesátých let však chybí překlad *Kinderlegenden*. Jedná se o deset příběhů, dětských legend, připojovaných od druhého vydání (1819) k *Pohádkám*. Tyto byly přeloženy do češtiny pouze jednou a ještě v omezeném nákladu tří set padesáti výtisků jako bibliofilie. Jako devátý svazek edice Hlasy přeložil a vydal *Dětské legendy* **Otto František Babler** roku 1936 na Svatém Kopečku. Obrazovým doprovodem – dvěma dřevoryty, je vyzdobila Marie Florianová. Do knížky je zařazeno deset legend, spojených motivem křesťanství a zázraku. Prostí lidé plní víry se dočkají Boží milosti v podobě jeho dobré vůle či spasení.

3.4 První úplný překlad Pohádek

Konečně v roce 1961 bylo české veřejnosti předloženo všech dvě stě pohádek v jednom svazku. Jako *Německé pohádky* je vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění. Překlada se ujala **Helena Helceletová**. Pro ni samotnou se jednalo o první setkání s Grimmy (opomineme-li překlad samostatně vydané *Sněhurky* z roku 1958). Šlo jistě o velkou výzvu. Hned na počátku se objevilo několik podstatných problémů: Jak překládat názvy pohádek? V českém prostředí převládají varianty v lokálu s „O“ – například *O Slunečníku*, *Měsíčníku* a *Větrníku*³¹ a názvy většinou několikaslovné, vypovídající bližší informace o příběhu: *O mluvícím ptáku*, *živé vodě a třech zlatých jabloních*. Německé tituly jsou však prosty těchto „ozdob“. Pro srovnání lze uvést například *Schneewittchen* s českým *Sněhurka a sedm trpaslíků*, *Allerleirauh* s názvem *O princezně se zlatou hvězdou na čele*.³² Helceletová volila prostý překlad v oznamovacím nominativu, zachovávající originál. Další úskalí nastalo u jmen. Překládat, počestovat, či nechat původní tvary? U variant známých

³¹ Němcová, Božena: *Pohádky*. SNDK, Praha 1972.

³² Tamtéž.

českému čtenáři důvěrně (z Erbena, Němcové) volila české ekvivalenty: *Jeník a Mařenka* podle *Hänsel und Gretel*. Z Hanse se stal buď Honza nebo Jan/Janek/Jeník s přihlédnutím k českému povědomí. Naopak v číslech spjatých ryze s německým prostředím jsou zachována původní – *Frau Trude / Paní Truda*. Mnoho pohádek bylo zaznamenáno v některém z německých nářečí. Helceletová se rozhodla pro transformaci dvěma způsoby – podle jejich děje a charakteru: V podobě prostého hovorového jazyka, nebo rytmizovanou prózou, kde je uspořádání řeči formou jazykové komiky. Veršované pasáže zůstaly zachovány.

Avšak ani toto vydání nelze označit za kritické vědecké.³³ Neobsahuje dostatečně propracovaný literárněhistorický a textologický komentář, ani už zmiňované dětské legendy a předmluvu napsanou samotnými Grimmy. Zařadit ho můžeme do komentovaného čtenářského vydání.³⁴ Předmluva Jaromíra Jecha podrobně informuje o bratřech Grimmech a jejich sběratelské činnosti v oblasti folkloru. Konkrétně zmiňuje vypravěče, od kterých byly pohádky zaznamenány a oblasti, z nichž pocházely. Přibližuje stručně textologický vývoj jednotlivých edic a průběh jazykových úprav, jimž musela být některá čísla podrobena. Akcentován je vliv Grimmů v českém literárním kontextu a s ním spojené ohlasy u našich autorů a sběratelů lidové slovesnosti. Poznámkový aparát obsahuje seznam jednotlivých čísel s českým a originálním německým názvem, jeho zařazení v mezinárodním systému podle katalogu Antti Aarna a Stithe Thompsona v *The Types of the Folktale* (1928) a dále pro srovnání, v *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (1930) a (pokud existuje odkaz) v Tilleho *Soupisu českých pohádek* (1929–1937) nebo u Jířího Polívky v *Súpise slovenských rozprávok* (1923–1931) Příklad: 21. *Popelka* (Aschenputtel). Ath 510A; Tille II/1, 242n.; srovn též I, 387n., 443; Polívka III, 257n., zvláště 268n.).

Tuto edici tedy nelze označit za primárně určenou dětskému čtenáři. Zachovává všechny krutosti i vulgarismy originálu. Je určena širší veřejnosti i erudovaným odborníkům v oblasti folkloristiky.

Po útlých výborech následujících let vydává SNDK v roce 1969 velmi úspěšný výbor (77 čísel) nazvaný jednoduše *Pohádky bratří Grimmů* v překladu **Marie Kornelové**. Vychází z německého originálu *Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm* (1961) a soubor koncipuje jako primárně určený dětskému čtenáři. Svůj záměr Kornelová prezentuje v poměrně obsáhlé ediční poznámce. Seznamuje ve stručnosti s genezí *Pohádek*, následně se zaměřuje na druhy úprav, které provedla.

³³ Dle Havel, Rudolf – Štorek, Břetislav (eds.): *Editor a text*. Československý spisovatel, Praha 1971.

³⁴ Tamtéž.

Jak už bylo zmíněno, výbor pro děti si žádá zvláštní specifika: Do výběru Kornelová nezařadila pohádky s krutým dějem, vybírala čísla specifická pro německé prostředí a podle vlastního uvážení poutavá pro dětskou věkovou kategorii. Naopak se snažila vyvarovat příběhům u nás všeobecně známým od českých sběratelů lidové slovesnosti.

V knize jsou zastoupeny tři typy překladu: Věrný originálu, s drobnými či většími úpravami a úplné převyprávění. I u některých vybraných musela být krutost v ději zmírněna, avšak, jak podotýká Kornelová, pokud byla nutná pro magický úkon, byla ponechána³⁵ – „magický zákon je neosobní a nezná soucitu“.³⁶ Upraveny byly detaily zkreslující hrdinovu postavu nebo jdoucí proti ustáleným pohádkovým zákonům. Dále omezila překladatelka části nadmíru didaktizující a přemrštěné projevy citové – nářky, bolest. Jinou variantu té samé látky zvolila, pokud ji shledala zajímavější nebo původnější (v prostší a cennější podobě). U řetězových čísel přičleňovala další epizody či nová zakončení. Jednotlivé texty skladebně vyvažovala rozvinutím všech motivů, které daná pohádka nabízela, využitím přímé řeči a ponecháním původních veršových pasáží. Nové vydání (2002) s původními ilustracemi Jiřího Trnky je navíc doplněno poznámkami pod čarou. Vysvětlují slova archaická i ta dnes již méně srozumitelná (např. *kytle*, *hambalka*, *fílec*,...).

V následujících letech (1970–1981) vycházeli drobnější ilustrované výběry pro děti v překladech Marie Kornelové a Heleny Helceletové.

Všech dvě stě pohádek bylo do češtiny přeloženo ještě jednou, a to v roce 1988 **Jitkou Fučíkovou** pod titulem *Pohádky*. Vyšly v Odeonu s doslovem Jiřího Stromšika, který ve stručnosti nastínil literárněhistorický vývoj pohádky od jejích kořenů ve starověké Indii po současnost. Jedná se o přímý překlad z německého originálu *Kinder- und Hausmärchen* (1980). Překladatelka zachovala i veršové pasáže, část z nich přetlumočila Michaela Jacobsenová. Snovými ilustracemi knihu doprovodil Jaroslav Šerých.

Fučíkové překlady působí i po třiceti letech velmi svěže a stále se dobře čtou. Překladatelka zachovala všechny archaismy, vulgarismy, poetismy a výrazy hovorové. Ne všechny výrazy však mohou být čtenáři srozumitelné (např. *pastorka*, *truksas*, *milíř*, *přebřšle*, *vích* ad.). Dnes by jistě čtenář (zvláště dětský), uvítal například formou poznámek pod čarou jako u výboru Kornelové jejich vysvětlení.

³⁵ Srov. Grimm, Jacob – Grimm, Wilhelm: *Pohádky bratří Grimmů*. Albatros, Praha 1969. Přeložila Marie Kornelová.

³⁶ Tamtéž, s. 352.

Snad jediná výtka může být učiněna ke grafickému ztvárnění knihy. Nepraktický formát (A3) znesnadňuje manipulaci a nedbalá korektura zanechala v textu mnoho překlepů.

3.5 90. léta a současný stav překladů

Otevření hranic a svoboda tisku po listopadu 1989 s sebou přinesly mnoho změn i pro český knižní trh. Svou činnost zahájila nová nakladatelství, získávání materiálu k překladům se stalo snazším a trh začal být syčen jak kvalitními překlady, tak ledabylými překlady v reprintech, které nedbaly na kvalitu a původ originálů. V hojné míře začalo přibývat převyprávění původních textů pohádek do jednodušší podoby adresované přímo dětem. Informace o původních verzích a překladatelích jsou často zanedbávány. Stejně tak vlastní text bývá upozaděn na úkor ilustrací, často nevkusných až kýčovitých. Naproti tomu vznikají publikace s velkou péčí o text, překladatele, ilustrátora a grafickou podobu celé knihy.

Za velmi úspěšný komerční projekt lze považovat převyprávění Gisely Fischerové s titulem *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Vychází v Egmontu ČR od roku 1993, v roce 2011 se dočkal již desáté reedice. Tento soubor třinácti čísel (např. *Jeníček a Mařenka*, *Vlk a sedm kůzlatek*, *Šípková Růženka*), známých i od českých pohádkářů, je charakteristický dvacetibodovým bezpatkovým fontem a množstvím barevných (i celostránkových) ilustrací. Je proto vhodný (jak uvádí anotace na deskách knihy) pro začínající čtenáře a to i svou úpravou (např. zmírnění krutostí).

Ve svých edičních plánech se ke Grimmovým pohádkám vrátilo i nakladatelství **Aventinum**. V útlých výběrech klade důraz na kvalitní překladatele (Karel Hermann, Jitka Fučíková), volbu známých i méně známých vyprávění a na ilustrátory (Renáta Fučíková, Eva Frantová-Frühaufová, Hedvika Vilgusová). Zatím posledním počinem byly *Pohádky bratří Grimmů* v překladu a úpravě Karla Hermana a K. Pavlíkové, ilustrovaných akademickou malířkou Evou Frantovou-Frühaufovou, z roku 2003.

Stejně tak se k jejich vydávání navrací nakladatelství **Brio**. V překladu Ivy Daňkové vyšel v roce 1995 obsáhlý výběr sedmdesáti sedmi *Pohádek bratří Grimmů*, doplněný kresbami Lubomíra Anlaufa. Významným počinem vydavatelství se stalo publikování tzv. malého vydání (*Pohádky bratří Grimmů*, 2004), čili vlastní výběr padesáti pohádek, který Grimmové sami učinili. Výtvarného zpracování k překladům Jitky Fučíkové se ujal Adolf

Born. Za ně byla kniha dokonce nominována na Zlatou stuhu za rok 2004.³⁷ Součástí je i autorská Předmluva přeložená Ing. Milanem Kolářem. Jedná se však pouze o výběr z kompletního vydání německého originálu *Kinder- und Hausmärchen* (1980) nikoli přímo z *Kleine Aufgabe*. Nejnověji (2011), u příležitosti dvou set let od prvního vydání *Kinder- und Hausmärchen*, vyšel soubor *Pobádky* opět s vyobrazeními Adolfa Borna. Text tohoto vydání vychází z již zmíněného malého vydání z roku 2004. Obsahuje sedmnáct známých a posluchačsky vděčných pohádek (*Jeníček a Mařenka, Popelka, Červená karkulka*).³⁸

V roce 2011 přišla se svým nakladatelským počinem i Euromedia Group – Knižní klub. Výbor *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů* obsahuje sedmnáct pohádek v překladu Aleny Bezděkové. Texty vycházejí ze sedmého vydání *Kinder- und Hausmärchen* z roku 1857. Bohatý obrazovaný doprovod tvoří akvarely ruské malířky Anastassiji Archipow.

Pohádkové příběhy jsou dobrou průpravou pro výuku cizího jazyka, v tomto případě němčiny. V bilingvním vydání s gramatickými a lexikálními komentáři u nás vyšly dvě publikace: Pro začátečníky³⁹ i pro pokročilé studenty německého jazyka⁴⁰.

Zajímavým počinem je webová stránka **www.pohadky.org** překladatelky Jitky Janečkové a webmastera Petra Macka. Práce v překladatelství a záliba v pohádkách přivedla Janečkovou k původním textům německé lidové slovesnosti. Virtuální sbírka obsahuje celý překlad *Kinder- und Hausmärchen* bratří Grimmů včetně dětských legend ale také další pohádky, pověsti, báje a mýty, legendy a povídky méně známých německých sběratelů lidové slovesnosti (např. Franze Geoga Brustgiho, Josepha Haltricha nebo Wilhelma Wolfa) nebo autorů anonymních. Na stránce najdeme i stručné medailony jednotlivých pohádkářů a možnost poslechnout si některé pohádky v audio podobě. V roce 2010 se třináct pohádek z této obsáhlé sbírky dočkalo i knižní podoby.⁴¹

Kromě původních překladů najdeme na českém knižním trhu i několik kvalitních autorských adaptací. Některé z grimmovských pohádek se objevují již v oblíbeném *Stromu pohádek z celého světa* (1958), který sestavili Vladislav Stanovský a Jan Vladislav. Známým vypravěčem folklorních látek z celého světa je **Vladimír Hulpach**. Sestavil soubor převyprávění *O chytré venkovance* (1969). V devadesátých letech pak například svazek *Bratří Grimmové – Nejkrásnější pohádky* (2004). Hulpach osobitým způsobem, avšak se ctí

³⁷ 2004 – Zlatá stuha, výsledky [online]. IBBY Česká sekce Kniha pro děti. Dostupné z WWW: [cit. 22.10.2011] <http://www.ibby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2004-zlata-stuha-vysledky&catid=10:zlata-stuha-historie&Itemid=15>

³⁸ Grimmové, Jacob a Wilhelm: *Pobádky*. Brio, Praha 2011. Přeložila Jitka Fučíková.

³⁹ *Die Märchen. Německé pohádky*. Garamond, Praha 2003. Přeložila Marie Kornelová.

⁴⁰ *Märchen der Brüder Grimm. Pohádky bratří Grimmů*. Computer Press, Brno 2010. Přeložila Katerina Sigmundová.

⁴¹ Bratři Grimmové – Brustgi, Franz Georg – Haltrich, Joseph – Wolf, Johann Wilhelm: *Pobádky*. Nová Forma, České Budějovice 2010. Přeložila Jitka Janečková.

k předloze, zpracovává ústně zaznamenané příběhy, rozvíjí některé motivy, či dialogy. Týmž způsobem postupuje i Melita Denková u *Popelky a dalších pohádek bratří Grimmů* (2004). Její výtvarná část byla oceněna Zlatou stuhou za rok 2004 pro Markétu Prachatickou⁴².

O pohádky bratří Grimmů je, jak vypovídají odstavce výše, zájem i v dnešní době. Nakladatelství se soustřeďují na vydávání výborů s původními nebo upravenými překlady. Důležitou úlohu dnes hraje i výtvarný doprovod a grafické zpracování celé knihy. Jsou totiž určeny dětskému čtenáři. Využívány jsou ověřené překlady Marie Kornelové a Jitky Fučíkové. Výjimečně se setkáme i s reedicí starších vydání. Poznámkový aparát obsahuje často nejnütnější informace nebo chybí úplně. Přesto – moderní pohádky nevytlačily ty klasické, pocházející z lidové produkce, žijí stále vedle sebe.

⁴² 2004 – Zlatá stuha, výsledky [online]. IBBY Česká sekce Knihy pro děti. Dostupné z WWW: [cit. 22.10.2011] <http://www.ibby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2004-zlata-stuha-vysledky&catid=10:zlata-stuha-historie&Itemid=15>

4 Typy edic ve vydávání pohádek

4.1 Typy knižních vydání

Soubory lidových pohádek můžeme rozdělit na stejné typy edic (vydání) jako primárně psanou krásnou literaturu. V reálu se často tyto edice nakonec prolínají. Vydělujeme dva základní typy – vědecké a čtenářské a několik dalších speciálních.⁴³ Liší se rozsahem textového a doprovodného materiálu. Pokud byla při pořizování edice textologem provedena vědecká kritika textu (tj. rekonstrukce a dokumentace textového procesu – fáze vzniku díla), jedná se, jak u vědeckého, tak u čtenářského, o vydání kritické. Taková se připravují především při souborných vydáních děl jednoho autora, většinou po jeho smrti.

Kritickým vydáním textu se rozumí „takový způsob společenského zveřejnění, při němž byla textologem (editorem) provedena vědecká kritika textu“.⁴⁴ Proběhla rekonstrukce a dokumentace textového procesu, tj. fází spojených se vznikem textu díla. Pořizuje se u geneticky definitivních textů, myšlenkově ucelených, nejčastěji po autorově smrti. Vydává se za účelem předpokládaného společenského ohlasu. Jeho součástí je i analýza jazyka užívaného autorem a případná aktualizace podle platné pravopisné normy.

Vydání kritické je zároveň a vždy i **vydáním vědeckým** a obráceně. Předpokladem textologické analýzy je totiž vždy vědeckokritický přístup. Tento typ doprovází podrobný literárněhistorický a textologický komentář neboli kritický aparát, někdy i studie pojednávající o díle. Stává se základním textem díla, ze kterého jsou připravovány další edice.

Pro historicky a společensky cenná díla se pořizují jejich **dokumentární vydání**. Při jejich napodobení se zachovává co nejvěrnější znění textu a jeho fyzická podoba. Reprodukci fotografickou (nebo jí podobnou) vzniká **faksimilované vydání**, tiskařskou pak **vydání diplomatické**. Tyto způsoby jsou typické zvláště u starších literárních památek. **Genetická edice** rekonstruuje průběh jednotlivých textových fází, tak jak text vznikl krok za krokem.

Čtenářské vydání vychází z vědeckého a je, podle názvu, určeno širší čtenářské veřejnosti. Od vědeckého se liší absencí nebo zestručněním kritického aparátu. Někdy bývají k i k tomuto typu edice připojeny poznámky o vzniku díla, o pramenech a vůbec historii textu, o jeho jazykové stránce a případných úpravách. V takovém případě se jedná o

⁴³ Srov. Havel, Rudolf – Štorek, Břetislav (eds.): *Editor a text*. Československý spisovatel, Praha 1971. nebo Vašák, Pavel a kol. (eds.): *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Karolinum, Praha 1993.

⁴⁴ Vašák, Pavel a kol. (eds.): *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Karolinum, Praha 1993, s. 115.

komentované čtenářské vydání. A pokud neexistuje vědecká edice díla, stává se toto pro ni východiskem či přípravnou edicí.

Podstupeně či zvláštní druh čtenářské edice tvoří **vydání určená mládeži do 15 let** (do konce základní školní docházky). U této věkové skupiny bývá kritický aparát většinou zcela vypuštěn. Jestliže se připravuje pro děti edice kanonického díla světové literatury, ožehavá místa se vypouštějí, nebo jsou části převyprávěny (např. celé Shakespearovo dramatické dílo pro děti převyprávěl Vladimír Hulpach). Úpravy se provádějí podle věkového stupně, jakému je text určen.

Součástí každého kritického vydání díla je jeho **komentář**.⁴⁵ Liší se rozsahově podle toho, k jaké edici se připravuje, a nemá přesně daný obsah. Tvoří ho ediční poznámky a vysvětlivky.

Ediční poznámky informují o literárněhistorických a textologických údajích textu díla. Přibližují jeho genezi, historii, ozřejmují výběr výchozího textu, který tvoří základ daného vydání, a způsoby ediční přípravy výchozího textu. Součástí edičních poznámek tvoří **kritický aparát**. Charakterizuje jazykovou a věcnou stránku textu, včleňuje dílo do kontextu celkové autorovy tvorby, seznamuje s dobovou recepcí tohoto textu. Dále obsahuje literárněhistorický komentář, věcné poznámky k jednotlivým publikovaným textům (se soupisem růzností – variant, textových změn) a doslov.

Jestliže není pro tak obsáhlý materiál v edici místo (např. se jedná o čtenářskou edici, nebo je určena dětem), nahrazuje ji stručnější **rámcová textologická informace**. Ve zkratce jsou v ní přiblíženy okolnosti spojené se vznikem díla, jeho historie, vybraný výchozí text a způsob přípravy textu díla.

Vysvětlivky nakonec ozřejmují nejasná místa v textu.

4.2 Vydání kritické a vydání čtenářské. Stírání rozdílů v edicích určených dětskému čtenáři

Výše uvedená kritéria platí pro vydávání literatury psané pro dospělé, s přihlédnutím k dětským edicím. Při přípravě edic pohádek je výběr jejího typu složitější. Dnes jsou již pohádky integrovanou součástí literatury pro děti a mládež. Naprostá většina vydávaných textů se řadí pod edici čtenářskou. Ale dlouhá staletí to tak nebylo (viz kap. 2). V letech prvních systematických sběrů lidové slovesnosti na konci 19. století se také vydávala zapsaná a neupravená ústní vyprávění. Na druhou stranu badatelé, kteří studují pohádky z vědeckého hlediska, si žádají vědeckých vydání.

⁴⁵ Srov. Vašák, Pavel a kol. (eds.): *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Karolinum, Praha 1993.

Kritická vědecká vydání pohádek se v českém literárním kontextu pořizují pro domácí sbírky ústní lidové slovesnosti. Publikovány byly například knihy Josefa Štefana Kubína *Kladské povídky* (1958) a *Lidové povídky z českého Podkrušnohoří* (1964). Pohádky překládané z cizích jazyků vycházejí pouze jako čtenářská vydání, bez kritického aparátu (výjimkou byla edice Lidové umění slovesné Státního nakladatelství krásné literatury a umění).

Po roce 1989, po zapojení českého knižního trhu do celosvětového, nakladatelé dětských knih pracují s edicemi pohádek dost necitlivě. U nakladatelů začal převažovat komerční záměr nad uměleckým. Přestali se starat o kvalitní zpracování edic, kde by uváděly příslušné informace o původu a zdroji pohádkových látek (především u děl světových klasiků pohádky – Grimmové, Andersen, Perrault).⁴⁶ Kromě absence uvádění pramenů, ze kterých bylo dílo přeloženo, se k nám některé edice dostávají oklikou: Tak na pultech knihkupectví nabízejí pohádky bratří Grimmů přeložené z polského originálu, který byl ještě v Polsku převyprávěn polským autorem.⁴⁷ Polština patří k jazykům, z nichž se pohádky bratří Grimmů překládají vedle původní němčiny nejčastěji. Dále se překládá z francouzštiny, španělštiny, angličtiny nebo ruštiny. K nakladatelstvím, která přejímají pohádkové látky bratří Grimmů z jiných jazyků než z německého originálu, nebo která nedbají na poskytování údajů o výchozím textu, z něhož byly jednotlivé edice připraveny, či jeho převypravovateli, patří: Egmont ČR (Praha), Fortuna Print (Praha), Fragment (Praha), Junior (Říčany u Prahy), Librex (Ostrava). Naopak kvalitně zpracované knihy vycházejí i po roce 1989 v nakladatelství Albatros, k němuž se připojilo Brio, Euromedia Group – Knižní klub a v první polovině 90. let také Aventinum.

U pohádkových knih, zvláště překladových, nelze vést přesnou hranici mezi vědeckými a čtenářskými edicemi a čtenářskými edicemi určeným dětem. Hranice se prolínají. Převážná většina je doplněna pouze stručnou ediční poznámkou. Jestliže je přiložen i kritický komentář, tak v omezeném rozsahu. Při velkém zjednodušení by se všechny mohly zařadit pod edice čtenářské, lišící se rozsahem komentáře. Vědecké edice (českých pohádek), nebo ty, které se jim velmi blížily (českých i překladových pohádek), se u nás vydávaly převážně v 60. a 70. letech. **Hana Šmahelová**⁴⁸ rozděluje edice lidových pohádek pro dospělé a pro děti podle zásahů do původního textu na **populárně kritické** a

⁴⁶ Srov. Urbanová, Svatava a kol.: *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Votobia, Olomouc 2004.

⁴⁷ Např. *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Junior, Praha 1997. Z polského vydání německého originálu přeložil Karel Blažek. nebo Wróbelová, Danuta (na motivy bratří Grimmů): *Sněhurka a sedm trpaslíků*. Fragment, Havlíčkův Brod, 1999. Z polštiny přeložila Jana Eislerová.

⁴⁸ Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989.

dětské. Dále, dle rozsahu komentáře na edice **komentované s prameny, komentované bez pramenů a nekomentované.**

Kromě velikosti doprovodného materiálu se jednotlivé edice od sebe liší různými podobami úprav a stylizací.⁴⁹ Vedle zápisů autentických vyprávění se daleko častěji připravují k vydání **adaptace, převyprávění a parafráze** (podle zásahů do struktury původního vyprávění): Od pouhé parafráze lidové pohádky podle určité konkrétní varianty po metodu spojování a doplňování variant jedné pohádkové látky.

4.3 Různé podoby vydání českého překladu pohádek bratří Grimmů

Pohádky bratří Grimmů, tak jako naprostá většina jiných, vychází obvykle jako dětské čtenářské edice s minimální ediční poznámkou. V historii jejich překládání existuje i několik výjimek, které se kritickému vědeckému vydání blíží.

Nejvíce se vědeckému vydání přibližuje první kompletní překlad pohádek bratří Grimmů *Německé pohádky* z roku 1961 v překladu **Heleny Helceletové**. Vyšly ve Státním nakladatelství krásné literatury a umění jako druhý svazek edice Klasické sbírky světového folklóru a zároveň dvanáctý svazek řady A v edici Lidové umění slovesné, které se zaměřovaly právě na publikaci lidové slovesnosti pro dospělé. Jednotlivé svazky se od sebe lišily rozsahem kritického komentáře.⁵⁰ Tiráž uvádí, že text byl přeložen podle originálu *Kinder- und Hausmärchen* z roku 1957.

Německé pohádky jsou opatřeny rozsáhlou a podrobnou předmluvou z pera Jaromíra Jecha. Ten uvádí sběratelský a publikační počín bratří Grimmů do širších historických a kulturních souvislostí, stručně zmiňuje nejdůležitější události v životech bratrů, které vedly k jejich badatelské filologické činnosti. Přes jejich studium a životní osudy se pak dostává k samotnému sběru lidových pohádek. Přibližuje okolnosti spojené se shromažďováním folklorního materiálu, pohádkáře, kteří Grimmům poskytli svá vyprávění, fáze korektur zapsaných ústních záznamů a následně jednotlivá vydání, která byla neustále upravována a doplňována až do konečné podoby z roku 1850. Na závěr se zmiňuje i o bezprostředním ohlasu *Kinder- und Hausmärchen* u nás v 19. století (Malý, Erben). Obsáhlá studie je doplněna hojnými poznámkami pod čarou s odkazy na české a především německé tituly pro rozšiřující studium.

Neméně vyčerpávajícím způsobem jsou uspořádány Poznámky na konci knihy, opět napsané Jaromírem Jechem. Přináší přehled jednotlivých vydání *Kinder- und*

⁴⁹ Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Brno 1998.

⁵⁰ Horálek, Karel: Pohádka jako překladatelský problém. in: *Naše řeč*, 43, 1960.

Hausmärchen a seznam všech pohádek s jejich původními německými názvy. Každá je zařazena do mezinárodního systému – katalogu Antti Aarna a Stithe Thompsona *The Types of the Folktale* (1928) s přihlédnutím ke klasifikaci Johanna Bolta a Jiřího Polívky v *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (1930), a kde je to možné doložit, tak odkazuje i na české a slovenské zdroje: *Soupis českých pohádek* Václava Tilleho (1929–1937) a *Súpis slovenských rozprávok* (1923–1931) Jiřího Polívky.

Svou *Poznámku k překladu* připojila i Helena Helceletová, přibližující některé problémy a nesrovnalosti, s nimiž se musela při přetlumočení pohádek do češtiny potýkat.

Druhé kompletní vydání *Pohádek* z roku 1988 v překladu **Jitky Fučíkové** už takové množství doprovodného materiálu neobsahuje. Knihu doplňuje pouze doslov Jiřího Stromšíka. Ve své studii se zabývá původem pohádek obecně, jejich vývojem v průběhu staletí a počátku sběrů lidové slovesnosti. Na závěr připojuje několik tezí o postavení literárních pohádek v dnešním moderním světě, kdy se střetávají s dalšími médii – filmem, televizí, komiksem apod.

Výbor z roku 1969 v překladu **Marie Kornelové** obsahuje také v několika pohádkách autorské úpravy. Svoje počínání odůvodnila spolu s krátkým pojednáním o vydávání *Kinder- und Hausmärchen* v ediční poznámce. Nezměněná reedice z roku 2002 byla ještě doplněna o poznámky pod čarou, v nichž jsou vysvětleny některé archaické výrazy, dnes už méně užívané (*kytle, hambalka, filec*, ad.).

V roce 2004 se českým čtenářům poprvé dostává do rukou i předmluva bratří Grimmů přeložená Ing. Milanem Kolárem, kterou bratři napsali pro původní německé vydání. Předmluva je součástí **kompletního malého vydání**, které v překladu Jitky Fučíkové vydalo Brio. Grimmové v ní píšou o svých podnětech pro sběr folklorních pohádek, a v informacích o jednotlivých svazcích udávají oblasti sběru a jednotlivé vypravěče, jejichž příběhy zaznamenali. Redakční poznámka Hany Neborové už jen upozorňuje na fakt, že předkládaný výbor padesáti čísel učinili sami Grimmové a že Neborová provedla konečnou redakci a úpravu překladu.

Tato čtyři vydání poskytují v různém rozsahu podrobnosti spojené se vznikem *Kinder- und Hausmärchen* bratří Grimmů. K žádným jiným vydáním, dosud vyšlým, není připojena více než stručná ediční poznámka či anotace.

U přeložených textů pohádek by byl pořizovaný kritický komentář velmi obsáhlý. Musel by zahrnovat jak literárněhistorické a textologické poznámky o originálu, tak o jeho českém překladu. Kritický aparát přiložený k vydání z roku 1961 (*Německé pohádky*), se tak jeví jako dostačující. Dnes je však toto vydání dostupné jen v knihovnách. To platí i pro

kompletní vydání *Pohádek*. Nemluvě o jediném, bibliofilském, vydání *Dětských legend*, o jejichž překladu vědí jen odborníci zabývající se dílem bratří Grimmů.

Pohádky světových klasiků, bratří Grimmů, jsou stále velmi oblíbené (o čem svědčí i neustálé reedice výborů z jejich sbírky pohádek) a snad i širší čtenářská veřejnost by kladně přijala nový překlad či vydání reedice staršího kompletního souboru pohádek bratří Grimmů. Ve výborech se nejvíce objevují pohádky kouzelné, občas i zvířecí, další, např. novelistické nebo legendární, bývají opomíjeny. Případné zařazení dětských legend by zprostředkovalo ucelenou představu o díle bratří Grimmů, které dalo základy při ustanovení folkloristiky jako vědy.

4.4 Současné překlady Pohádek a jejich porovnání – na příkladu Červené karkulky

Jak bylo zmíněno výše, u lidových pohádek se stírá hranice mezi kritickou a čtenářskou edicí. Většinou se tyto dvě podoby vydávání vzájemně prostupují. Tyto edice tak otvírají cestu ke čtení nejen zasvěceným badatelům v oblasti pohádkosloví a lidové slovesnosti vůbec, ale také široké čtenářské obci i dětskému publiku (záleží na celkové grafické úpravě díla). Nejlépe lze rozdíly a různé stupně zásahů překladatelů a převypravovatelů ukázat na třech různých současných podobách grimmovských překladů do češtiny.

K porovnání budou sloužit tři různé překlady pohádky bratří Grimmů *Červená karkulka*. Všechny příklady byly přeloženy do češtiny po roce 1989. Vztahovat se budou vždy k jednomu z přímých (tedy převzatých přímo z *Kinder- und Hausmärchen* přeložené) a neupravených překladů z celkově druhého kompletního vydání přetlumočenému **Jitkou Fučíkovou** z roku 1988 – *Pohádky*. Vybrané překlady: Červená karkulka v překladu Aleny Bezděkové z výboru *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů* (2011, tento byl přeložen přímo z *Kinder- und Hausmärchen*). Druhá varianta Karkulčina příběhu pochází opět z výboru, ale již v převyprávěné verzi Gisely Fischerové, se stejným titulem *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů* (1996), přeložila jej Dagmar Klementová. Třetí srovnávaná Karkulka není překladem, ale adaptací grimmovské pohádky v podání Melity Denkové. Denková vybrala a převyprávěla patnáct pohádek ze sbírky bratří Grimmů v souboru *Popelka a další pohádky bratří Grimmů* (2004).

Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů v překladu **Aleny Bezděkové** představují klasický typ čtenářské edice určené dětem i přesto, že nejsou nijak cenzurované. Jak je uvedeno v tiráži, pohádky jsou přímými překlady z německého originálu. Vydání neobsahuje žádný

ediční aparát, pouze v tiráži zmíněnou informaci o originálu, z něhož bylo překládáno, a na zadní desce stručnou anotaci díla.

Výbor sedmnácti textů zahrnuje vesměs nejznámější čísla (*Popelka, Žabí král aneb Železný Jindřich, Brémští muzikanti, Červená karkulka*), nejpočetněji jsou zastoupeny pohádky kouzelné. Písmo bylo zvoleno větší, takže si jej mohou předčítat sami i zdatnější dětsí čtenáři mladšího školního věku. Téměř na každé straně doprovází text ilustrace – akvarely Anastassiji Archipovy. Nijak neruší při čtení, spíše dokreslují celkovou atmosféru pohádky. Tlumenější barvy jsou v tomto případě velkým kladem, oproti jiným edicím, které někdy hýří až křiklavě do očí bijícími. Postavy jsou vymalovány reálně, ne zdětinštěle, jak tomu především u mužských hrdinů bývá v knížkách pro děti zvykem. Také například vlk v *Červené karkulce* je vyobrazen jako „opravdový“ vlk s vyceněnými tesáky, ne jako hodný pejsek, který se svým výrazem přímo říká o pohlazení.

Překlad *Červené karkulky* Aleny Bezděkové se téměř neliší od toho Jitky Fučíkové. Drží se původní předlohy. Tak jako naprostá většina vydání však postrádá dovětek či druhou verzi pohádky. Na Karkulku si totiž vlk počíhal ještě jednou, opět cestou k babičce. Poučena předchozí zkušeností Karkulka nesešla z cesty, vše pověděla babičce a společně na vlka uchystaly léčku: Vodu z vařených jitřnic nastrčenou před domem v neckách. Vlka ukrytý na střeše ucítil libou vůni, chtěl se pro domnělou dobrotu naklonit, ale svezl se ze střechy a v neckách se utopil. Kromě Fučíkové tuto verzi uvádí ještě Helena Helceletová⁵¹ a nověji už jen Iva Daňková⁵² a Jitka Janečková⁵³. Ostatní překladatelé ji vynechávají. Je však nepochybné, že i toto znění musí být známé. Některá autorská zpracování uvádějí, že Karkulka nesla babičce koláč, víno a ještě i bábovku, o níž se mluví až v této druhé variantě příběhu. Ačkoli zde jde o individuální autorský zásah překladatele; v německém originále se mluví pouze o pečivu (*Gebackenes*)⁵⁴.

Jediný a nejpodstatnější rozdíl, v němž se Bezděková s Fučíkovou rozcházejí, je v nádobě, ve které Karkulka nesla babičce koláč a víno. Bezděková se navrácí k německému originálu – k zástěrce⁵⁵ (*der Schürze*), Fučíková užívá v českém prostředí obecně rozšířenější košíček – opět jako autorskou inovaci. V zástěrce nese Karkulka babičce dobrotu na posílení i v přetlumočení Heleny Helceletové. Avšak tato znění jsou ojedinělá.

⁵¹ Grimm, Jakob – Grimm, Wilhelm: *Německé pohádky*. SNKLU, Praha 1961. Přeložila Helena Helceletová.

⁵² *Pohádky bratří Grimmů*. Brio, Praha 1999. Přeložila Iva Daňková.

⁵³ Bratři Grimmové: O Červené Karkulce [online]. www.pohadky.org – Server plný pohádek dostupný z WWW: [cit. 20.10.2011] <<http://www.pohadky.org/index.php?co=pohadka&pohadka=334>>

⁵⁴ „(...) als Rotkäppchen der alten Großmutter wieder **Gebackenes** brachte (...)“ *Kinder und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm*. Aufbau-Verlag, Berlin 1955, s. 133.

⁵⁵ „Was trägst du unter **der Schürze**?“ Tamtéž, s. 130.

Druhým případem, kdy se verze Bezděkové více blíží verzi původní, je užití výrazu tlama (*das Maul*)⁵⁶, když se Karkulka diví: „Babičko, ty máš ale hrozně velkou tlamu!“⁵⁷ Fučíková zjemňuje: „Ale babičko, co to s tebou je, proč máš tak strašně velká ústa?“⁵⁸

Posledním drobným rozdílem ve srovnávaných překladech je místo, ve kterém myslivec vezme nůžky, aby vlkovi rozpáral břicho. Zde se Fučíková drží německé verze⁵⁹, v níž myslivec jednoduše „(...) popadl nůžky a začal spícímu vlkovi rozstříhávat břicho“⁶⁰. U Bezděkové je našel v zásuvce. Jde patrně jen o autorskou inovaci, která nijak nenarušuje logickou výstavbu děje.

I v překladech podle původní verze je místo pro drobné individuální autorské zásahy překladatelů. Avšak pokud se jedná jen o maličkosti a originálu to neubere na autentičnosti, ničemu to neškodí. Fučíková se pravděpodobně chtěla záměnou zástěrky za košíček přiblížit českým čtenářům, v jejichž povědomí je (i z četných vyobrazení) košíček zažitější.

Výbor třinácti pohádek *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů* vychází v dalších a dalších vydáních v nakladatelství Egmont ČR od roku 1993. Jde o převyprávění **Gisely Fischerové** v překladu Dagmar Klementové. Toto se projevuje především v krácení jednotlivých textů. Zastoupeny jsou nejznámější čísla Grimmů (*Jeníček a Mařenka, Vlk a sedm kůzlatek, Brémští muzikanti, Sněhurka a sedm trpaslíků*). Ediční aparát schází úplně.

Text je vytištěn dvacetibodovým bezpatkovým písmem a doprovází ho množství barevných celostránkových ilustrací, aby – dle anotace na zadní desce knihy – „se do čtení s potěšením pustili i malí začátečníci“.⁶¹ Bohatý ilustrační doprovod tvoří celou polovinu knihy; většinou naproti straně s textem je celostránková ilustrace. Jejich úroveň kolísá (podle zvoleného ilustrátora – Felicitas Kuhnová, Anny Hoffmannová, Carl Benedek; obrazový doprovod byl převzat z německého vydání), vesměs je ale všechny můžeme označit za kýčovitě.⁶²

⁵⁶ „Aber, Großmutter, was hast du für ein entsetzlich großes **Maul**!“ *Kinder und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm*. Aufbau-Verlag, Berlin 1955, s. 132.

⁵⁷ *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Knižní klub, Praha 2011. Přeložila Alena Bezděková, s. 165.

⁵⁸ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková, s. 49.

⁵⁹ „(...) sondern nahm **eine Schere** und fing an, dem schlafenden Wolf den Bauch aufzuschneiden.“ *Kinder und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm*. Aufbau-Verlag, Berlin 1955, s. 132.

⁶⁰ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková.

⁶¹ *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Egmont ČR, Praha 1996. Přeložila Dagmar Klementová, převyprávěla Gisela Fischerová.

⁶² Srov.: „Kýč na nás zkouší sentimentální, levné triky: Ať je to čarodějnice nebo víla, srnečka nebo vlk – všichni na nás hledí nevinně, se široce otevřenýma očima a do mimořádné délky narostlými řasami a u toho se usmívají s odpudivou přelázeností, abychom se náhodou nezamysleli, jací jsou doopravdy.“ Rácz, Gabriella: Jak bezpečně rozpoznat kýč v ilustracích. Přeložila Nikoleta Zdražilová. Dostupné z WWW: [cit. 23.2.2012] <http://citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2326:ilustrace-knihy-kyc-egmont-fragment&catid=54:souvislosti&Itemid=4153>

Pohádka *Červená karkulka* obsahuje jen málo drastických scén, které by v úpravě pro dětského čtenáře měly být vypuštěny či zjemněny (sežrání babičky a Karkulky vlkem bez jakéhokoli citového pohnutí vlka, rozstřížení vlkova břicha myslivcem). Avšak bez těchto klíčových scén by pohádka ztratila svou soudržnost i své kouzlo. Navíc v pohádkách není násilí vnímáno tak jako v běžné realitě. Do pohádek patří (byly původně určeny dospělým posluchačům) a je bráno jako samozřejmost, nad níž se čtenář nepozastavuje. Edice *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů* se nijak nesnaží tyto situace vypravěčsky obejít. Převyprávění se od originálu liší co do rozsahu textu.

Převyprávění Gisely Fischerové výrazně redukovalo popisné, či lyrické pasáže textu. Vstupní část, kdy Karkulka vchází do lesa, úplně chybí. V překladu Fučíkové čteme: „Karkulka vkročila mezi stromy a les ji vzal do voňavé náruče; ptáci zpívali, rosa se leskla. Karkulka svižně cupitá po pěšince a za chvíli potká vlka. Karkulka ale neví, jaká je to zlé zvíře, nebojí se. ‚Dobrý den, Karkulko,‘ řekne vlk. ‚Dobrý den i tobě, vlčku,‘ poděkuje Karkulka.“⁶³ V redukované verzi z Egmontu ČR najdeme jen: „Když Karkulka vešla do lesa, potkala vlka. ‚Dobrý den, Červená Karkulko,‘ pozdravil ji vlk přátelsky.“⁶⁴ Zkracování dále probíhá tak, že každý odstavec je ochuzen asi o jednu větu (podle překladu Fučíkové), jejíž obsah je nejméně spojený s hlavním dějem. Někdy to pochopení příběhu nebrání, pokud jde o vypuštění nedůležitých detailů, ale vždy tato krácení snižují estetickou působivost díla jako celku. Například babiččina chaloupka leží „pod třemi vysokými duby uprostřed lesa“⁶⁵ namísto „(...) na konci lesa; tam pod třemi duby (...), kousek dole jsou lískové ploty“⁶⁶. U tohoto příkladu najdeme nesrovnalost i s ilustrací: Stromy, které na obrázku chaloupku obklopují, jsou všechny jehličnaté, což může zmást dětského čtenáře. Dalšího zkrácení poznamenalo scénu myslivcova příchodu. Vůbec není zmíněno, že by si přinesl pušku. Pasáž „Vešel do světnice, přistoupil k posteli a viděl, že v ní leží vlk. ‚Tebe jsem se něco nahledal, nestvůro, a tady jsi!‘ řekl. Strhl s ramene pušku a chtěl ho zastřelit, ale najednou si vzpomněl, že vlk možná sežral babičku a že ji snad může ještě zachránit. Nevystřelil, popadl nůžky a začal spícímu vlkovi rozstříhávat břicho.“ je zredukována na konstatování: „Vešel dovnitř a našel vlka. Napadlo ho, že by třeba ještě mohl babičku zachránit, a tak vlka nezastřelil. Nastříhl tomu padouchovi nůžkami několikrát břicho.“ Chybí zde zmínka o tom, proč vůbec myslivec chce vlkovi břicho rozstříhnout. Vzápětí následují další opětovná podstatná vypuštění: Není řečeno, že kameny do vlkova břicha

⁶³ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková, s. 49.

⁶⁴ *Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Egmont ČR, Praha 1996. Přeložila Dagmar Klementová, převyprávěla Gisela Fischerová, s. 60.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková, s. 49.

nanosila Karkulka a že právě jejich velká tíha znamenala vlkův konec. Najednou jako by myslivec zmizel, dále se o něm už nepíše, ačkoli by mělo být ještě poznamenáno: „Myslivec stáhl vlkovi kůži a odešel s ní domů.“⁶⁷ Zásahy převypravovatelky se k originálu chovají velmi nešetrně. I když se jedná o vynechání zdánlivě nedůležitých motivů, pohádka tím ztrácí na svém půvabu a na některých místech dochází i k chybám v logické výstavbě.

Jediné místo v pohádce o Karkulce, kde se naopak přidává, najdeme hned v úvodu. Na vysvětlenou je zde dodáno, že karkulkami se označovaly čepečky z červeného sametu. Ještě je třeba poznat, že toto znění se drží varianty dobrot ukrytých v košíku a neobsahuje její druhou variantu.

Převyprávění podle Gisely Fischerové má formu digestu – zkrácené úpravy klasického literárního textu. Digestování podle Jedličkové⁶⁸ spočívá v „minimalizaci podtextu, resp. míry implicitních sdělení, někdy však i ztrátu těch kvalit, o něž adaptace zvláště usilují: dějovosti, napínavosti, atraktivity“.

Adaptace či převyprávění lidových pohádek mají v české literatuře dlouhou tradici. Vznikaly a vznikají většinou proto, že pro autory psané literatury jsou určité motivy v dané pohádce nedostatečně rozvinuty, avšak mají pro ně svůj potenciál. Vezmou si tedy původní text a dají průchod své individuální autorské poetice. Lidová pohádka se zliterárňuje, stává se součástí světového písemnictví. Autor by však měl respektovat všechny zákonitosti a charakteristické rysy žánru pohádky. Úroveň převyprávění poté závisí na tom, jak citlivě autor s pretextem pracoval. Vlašín⁶⁹ definuje adaptaci z textologického hlediska jako „úpravu textu, která má usnadnit jeho konkretizaci v novém okruhu vnímatelů, zpravidla značně odlišném od okruhu původního“. Upravuje se vždy jen určitá rovina díla (v oblasti tematické, jazykové, kompoziční). V našem případě jde o vypouštění pasáží nevhodným pro dětského čtenáře – nadmíra násilí, vulgárních výrazů nebo obscenity. I po takovém zásahu nesmí dojít k ochuzení díla o jeho základní poselství či o zkreslení jeho účinku na čtenáře.

Nejvýraznějším převypravovatelem pohádek bratří Grimmů byl Vladimír Hulpach. Jeho adaptace vycházejí dodnes v reedicích.⁷⁰ Ke srovnání s původním překladem bude sloužit nejnovější převyprávění *Červené karkulky* od **Melity Denkové** z výboru *Popelka a další pohádky bratří Grimmů* (2004). Denková si k autorskému zpracování vybrala jak známé pohádky (*Perníková chaloupka*, *Hrnečku, vař!*, *Popelka*), tak i ty, které do výborů bývají

⁶⁷ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková, s. 49.

⁶⁸ Jedličková, Alice: Karkulka v kraji divů. in: *Český jazyk a literatura*, 50, 1999-2000, s. 170.

⁶⁹ Vlašín, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Československý spisovatel, Praha 1984, s. 11.

⁷⁰ Hulpach, Vladimír: *Bratři Grimmové – Nejkrásnější pohádky*. REBO, Čestlice 2004.

zařazovány zřídka (*Sedmikráska a lev, Bráška Darebák, Zajíc a ježek*). V tiráži se uvádí, že je kniha určena dětem již od pěti let. Užití většího písma je vhodné i pro začínající čtenáře. Jednotlivé pohádky doplňují osobité černobílé ilustrace Markéty Prachatické. Nepřevládají nad textem, vkusně ho doprovázejí a tvoří s ním jednotný celek. O jejich kvalitě svědčí i ocenění: V roce 2004 obdržela Prachatická za svůj výtvarný doprovod nejprestižnější české ocenění v oblasti literatury pro děti a mládež – Zlatou stuhu.⁷¹

Převyprávění Melity Denkové se snaží o co nejbohatší rozšíření všech motivů, které pohádka *Červená karkulka* bratří Grimmů nabízí. Základní linku i poselství ponechává, obměňovány či dokreslovány jsou pouze vedlejší motivy a detaily. Jedná se už o autorskou adaptaci, cítíme v ní vklad převypravovatele. Dochází tak k beletrizaci původně zapsaného a jen drobně upraveného ústního podání. Jednotlivé motivy, které Denková včleňuje do vyprávění, se stávají jeho kontinuální součástí a dohromady tvoří jeden celek, nevyčnívají. Převyprávění respektuje základní zákonitosti lidových pohádek.

V čem je tedy adaptace Denkové inovativní? Rozvíjí jak popisné části, tak dialogy postav. Na dialogu je vlastně její vyprávění založeno. K posílení akce a spádu děje užívá citoslovce: „(...) vyskočil z peřin a bez dlouhých cavyků Karkulku spolkl, schlamstl ji jako malinu! Ham! Mňam! Mňam! Mňam!“⁷², k navození autentičnosti přímé řeči aposiopezi: „A proč máte tak velkou hu... hu... hubičku, babičko?“⁷³

Hned úvodní motiv o původu přezdívkou Červené Karkulky je pozměněn. Karkulka je představena jako děvčátko se zlatými vlásy, na nichž jí tak slušel červený čepeček, že jí podle něj začali přezdívat (v originále jí ho darovala babička). Na cestu k babičce se Karkulka s košíčkem plným dobrot vydává, protože její babička slaví svátek (není nemocná).

Když Karkulka potká vlka, považuje ho za psa, a proto se ho nebojí a dává se s ním do hovoru. Vlk-šibal dostane nejprve chuť na dobroty v košíku, nesnídal totiž. Až posléze se v něm ozve volání masožravce. Karkulku zanechá v lese, aby natrhala babičce kytici zvonků, a sám pod záminkou vinšování zamíří k její chaloupce. Zaklepe, babička ho vyzve, ať vstoupí. Nevstává, protože polehává, včera ji ofoukl vítr. Motiv nemoci, i když s jinými příčinami, zůstal.

Pasáže, v nichž vlk sežere nejprve babičku a pak i Karkulku se Denková snaží odlehčit komickými prvky. Užitím citoslovcí (viz výše), nebo komikou jazykovou: „Jen

⁷¹ 2004 – Zlatá stuha, výsledky [online]. IBBY Česká sekce Knihy pro děti. Dostupné z WWW: [cit. 22.10.2011] <http://www.ibby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2004-zlata-stuha-vysledky&catid=10:zlata-stuha-historie&Itemid=15>

⁷² Denková, Melita: *Popelka a další pohádky bratří Grimmů*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2004, s. 211.

⁷³ Tamtéž.

pojď dál, Karkulko, já polehávám, včera mě ofoukl chrapot a dnes z toho mám vítr a léčím bezinkový čaj a piju v teple pod peřinou!⁷⁴ Typický dialog Karkulky a vlka převlečeného za babičku je mírně pozměněný: Karkulka se nejprve ptá na oči, pak na uši a nakonec na ústa. V původní verzi je pořadí uši-oči-ruce-ústa; v adaptaci byly ruce vypuštěny.

Myslivec vysvobodí Karkulku a babičku z vlkova břicha pomocí loveckého tesáku (původně nůžkami) a sám zašije vlkovi do břicha jeden velký kámen, „(...) aby ho takové chutě přešly už navždycky!⁷⁵ Po probuzení má vlk obrovskou žízeň, a proto se jde napít až ke studni na dvorku. Kámen je tak těžký, že vlka stáhne dolů do studny a ten se utopí. Takový konec potká i vlka v jiné pohádce Grimmů – *Vlk a sedm kaňzlátek* (o podobnosti těchto dvou pohádek viz kap. 5). Pádem do studny *Červená Karkulka* Melity Denkové končí. Následuje už jen dovětek, který odkazuje k původnímu ústnímu tradování pohádek: „Aspoň to takhle vykládal náš myslivec, když se na svátek svatého Huberta veselil s ostatními a všichni měli hlavu pod víchem...“⁷⁶

Úprava *Červené Karkulky* z pera Melity Denkové je velmi čtivým a osobitým způsobem ztvárněným zněním klasické pohádky. Ponechává jí všechny podstatné motivy a tam, kde cítí potřebu, rozvíjí je podle svého tvůrčího potenciálu, zachovávajíc dozvuky atmosféry lidových pohádek. Jeden příklad za všechny:

Jednou jí darovala červenou sametovou čepičku, a protože čepička jí tak slušela a dívenka nechtěla nosit jinou, začali jí říkat červená Karkulka. Jednoho dne řekla maminka: „Pojď sem, Karkulko! Tady máš koláč a láhev vína, doneseš to babičce. Babička je nemocná, zesláblá, tím se posílí. Jdi hned, než začne slunce pálit, jdi pěkně cestičkou, nikam neodbíhej, neposkakuj, ať nerozbiješ láhev s vínem; babička by neměla nic. Až vejdeš do světnice, hezky pozdrav, neokouněj a nešmejdi po všech koutech!“ „Nestarej se, maminko, vymasnažím se,“ řekla Karkulka a podala jí na to ruku.⁷⁷

Jednou ráno povídá Karkulčina maminka:

„Karkulko, děvenko, dnes musíme popřát k svátku babičce. Včera jsem upekla koláč s drobenkou i láhev vína už jsem připravila, jenom nevím, jestli přes den najdu chvilku, abych k babičce zaběhla, zrovna se mi jak naschvál začala líhnout pozdní kuřátka.“

„Já ty dárečky odnesu za vás, maminko!“ ozvala se Karkulka. „Jen mi to všechno dejte do košíčku.“

Maminka se zarazila:

„Opravdu chceš jít sama, Karkulko?“

„A proč bych nemohla, maminko?“ smála se Karkulka. „Cestu znám dobře a nebojím se.“

„Tak dobře, ale buď rozumná, holčičko... Nikde se nezdržuj – u potoka se neboň za vážkami, v lese jdi pěkně po pěšince a netrhej kytky ani jahody.“

Karkulka kývla, uhladila si vlásky, na hlavu si posadila červenou čepičku, do ruky vzala košík s koláčem a vínem a vyšla ze dveří.⁷⁸

Mezi převyprávěními se ta Melity Denkové řadí k nejzdařilejším.

⁷⁴ Denková, Melita: *Popelka a další pohádky bratří Grimmů*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2004, s. 210.

⁷⁵ Tamtéž, s. 212.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pohádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková, s. 48–49.

⁷⁸ Denková, Melita: *Popelka a další pohádky bratří Grimmů*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2004., s.205–206.

5 Pohádka Červená karkulka. Vývoj a adaptace

Stejně jako u ostatních pohádek je původ vzniku pohádky *Červená karkulka*⁷⁹ prastarý – sahá k pohanským mýtům. Jeden z možných výkladů, antický mýtus o Kronovi, vypráví o Titánovi, který spolknul své vlastní děti ze strachu, že jej zbaví vlády nad veškerenstvem. Nakonec se z jeho břicha dostaly. Děti, tak jako v pohádce o Červené karkulce, v břiše nahradil kámen.⁸⁰

V latinském příběhu *Fecunda ratis* od Egberta z Lièges z roku 1023 vystupuje děvčátko, které se ocitne ve společnosti vlků. Zde už nosí červenou pokrývku hlavy, která se pro ni stane v příběhu velmi důležitou.⁸¹ Antický a latinský příběh patří mezi první předlohy, které předcházely nebo inspirovaly konečný tvar pohádky *Červená karkulka*.

První písemně zaznamenanou verzí *Červené karkulky* je ta od Charlese Perraulta (1697). V ní vítězí vlk. Sežere babičku i Karkulku, vysvobození se nekoná. Perrault totiž své podání jako pohádku nezamýšlel. Jeho příběh měl být varovným, didaktickým a mravoučným, měl se stát názorným výchovným prostředkem. Věřil, že děti můžeme donutit k poslušnosti zastrašením. Až v podání bratří Grimmů se pohádka o holčičce v červeném čepečku stala jednou z nejoblíbenějších u dětí vůbec. Charles Perrault se zpracováním pohádkových látek musel přizpůsobit klasicistnímu pojetí soudobé literatury. I jeho následovníci, epigoni (Madamme d'Aulnoy ad.), se museli řídit dobovými zvyklostmi. Pohádku brali jako módní literární žánr určený především k pobavení. Epigonské varianty sloužily v měšťanských a šlechtických rodinách také jako jeden z prostředků k výchově dětí.

Jiná východiska se naskýtají z pohledu antropologie⁸²: Antropologové studují pohádku z evolučního hlediska, jehož prostřednictvím vytvoří „evoluční strom“ pro každou z nich. Postupují jako biologové, kteří sestavují vývojovou linku jednotlivých organismů. Evoluční strom pohádky *Červená karkulka* sestavil americký kulturní antropolog Jamie Tehrani. Ve svém výzkumu vyšel z předpokladu, že varianty pohádky, které si jsou

⁷⁹ Podle *Pravidel českého pravopisu* je kodifikována forma jména buď *Červená karkulka*, nebo *Karkulka* (když u ní nestojí adjektivum červená). Autoři ne vždy respektují normu a nakládají se jménem různě. V celé práci je užívána forma dle PČP, u jednotlivých adaptací podle příslušného autora.

⁸⁰ „(...) Úranos a Gaia předpověděli Kronovi, že jeden z jeho synů ho svrhne z trůnu. Kronos proto polykal každé dítě, které mu Rheia [Titánka a jedna ze sedmi Kronových sester] porodila. (...) Rheia, rozlícená jednáním svého manžela se rozhodla, že zachrání svého posledního syna, Dia, před neblahým osudem jeho sourozenců. Narozené dítě odložila na hoře Lykaion a dala ho v úkrytu vychovat nymfami v horském pohoří. Když Zeus dospěl, rozhodl se, že se svému otci pomstí. Podle rady Okeánovy dcery Météidy podal svému otci medový nápoj, do kterého přimísil jed, který Krona přinutil ke zvracení. Nejprve vyvrhl kámen, který mu Rheia dala spolknout místo novorozeného Dia a pak postupně všechny Diovy sourozence. (...)“ Svoboda, Ludvík a kol.: *Encyklopedie antiky*. Academia, Praha 1974. Heslo *Kronos*. Vilém Krejčí, s. 330.

⁸¹ Bettelheim, Bruno: *Za tajemstvím pohádek*. NLN, Praha 2000. Přeložila Lucie Lucká.

⁸² Petr, Jaroslav: *Karkulka přišla z Afriky* [online]. Český rozhlas. Dostupné z WWW: [cit. 20.10.2011] <http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/633899>

podobné, se od sebe oddělily nedávno, naopak verze s mnoha rozdílnými prvky prodělávají již dlouhou dobu svůj samostatný vývoj. Za historicky nejstarší považuje jednu z Ezopových bajek z 6. století před naším letopočtem.

Nejstarší verzi příběhu tradovanou ústně našel v Africe – vznikla před více než 2 600 lety. V této prehistorické verzi pohádka o Karkulce v mnohém splývala s pohádkou o neposlušných kůzlátkách. Některé charakteristické prvky jsou oběma pohádkám společné i dnes: Především motiv lstivého vlka, který se chce nažrat a také jeho následná smrt jako potrestání. Z Afriky vedla pak vývojová linie přes Írán k evropským pohádkám. Druhou linii tvoří verze z Japonska, Číny, Koreje a Barmy.

Po Perraultově prvním písemném, avšak stylizovaném podání, přinášejí o více než sto let později bratři Grimmové⁸³ nejen nezkrácený přepis ústního podání verze *Červené Karkulky*, ale rovnou verze dvě. V druhé je dívka poučena z předchozí zkušenosti s vlkem, a tak jej s babiččinou pomocí doběhne dříve, než on je. Současně se v době romantismu pohádka stává žánrem literatury pro děti, takže do knižní podoby vnikají také verze pohádek lehce upravené, zachovávající si však všechny atributy hodnověrnosti ústního podání – vznikají klasické literární adaptace.

Souběžně pak s literární fixací pohádek vznikla i jejich osobitá převyprávění. Od dvacátého století nabývají na významu a oblibě autorské umělé pohádky, variace na pohádkové motivy, parodie na tradiční lidovou pohádku nebo jejich transpozice do jiné umělecké formy (filmové, divadelní, rozhlasové či televizní dramaturgie).

5.1 Pohádka *Červená karkulka* v českém literárním kontextu

Pohádka *Červená karkulka* patří u nás mezi dětmi k nejoblíbenějším. V literárních pramenech se však žádná původní česká verze neuchovala. Václav Tille totiž do obsáhlého dvoudílného *Soupisu českých pohádek* (I. 1929, II. 1934) nezařadil pohádky zvířecí (jejímiž podtypy jsou didaktická a řetězová), k nimž náleží i *Červená karkulka*. První knižně doložené znění se nachází ve výboru Karla Jaromíra Erbena *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních* (1865). Jde o dolnolužickou variantu v původním jazyce – *Cernjenawka*. Další odkazy na slovanské verze se nachází v Aarneho soupisu *The Types of the Folktale* (1961): Slovinská, srbochorvatská, polská a ruská.

Mezi první doklady výskytu *Červené karkulky* ze sbírky bratří Grimmů u nás patří překlad ve výboru *Dětské pohádky* z roku 1925. Jedná se o převyprávění Antonína Mojžíše

⁸³ Další varianty v evropských jazycích viz Aarne, Antti: *The Types of the Folktale*. Suomal. tiedekat., Helsinki 1961, s. 125. a Bolte, Johannes – Polívka, Georg: *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, Leipzig 1913, s. 234–237.

Lounského a Jaroslava Svárovského. Následně se objevuje téměř v každém výboru pohádek Grimmů. Objevují se i překlady a reminiscence na Perraultovu Karkulku, ale jen sporadicky; grimmovská je pravděpodobně oblíbenější, především není tak didaktická jako znění francouzské.

Současně s překlady začínají čeští autoři také s převyprávěními. Nejprve upravují pohádku pro divadelní představení pro děti. Už roku 1883 vyšel dramatický text od neznámého autora *Karkulka: dětská pohádka ve třech jednáních*. Časté bylo také zpracování pro loutkové divadlo (např. Sofie Podlipská: *Červená karkulka: hra o třech jednáních*, 1887).

Padesátými léty dvacátého století začíná v české literatuře pro děti a mládež vlna autorských literárních adaptací, ohlasů a parodií na tradiční motivy pohádky. A jednou z nejvíce zpracovávaných je i *Červená karkulka*.

5.2 Literární adaptace a ohlasy Červené karkulky u českých autorů

Nejprve sloužila pohádka *Červená karkulka* českým autorům pro děti a mládež jako podhoubí k jejich vlastním autorským adaptacím. Její převyprávění bývají zařazovány do mnoha výborů společně s dalšími světovými a českými klasiky pohádkového žánru (Perrault, Andersen, Dobšinský, Erben, Němcová, ad.). Mezi nejúspěšnější a nejvydávanější soubory tohoto druhu patří *Strom pohádek z celého světa* (1958). Pohádky převyprávěli Vladislav Stanovský a Jan Vladislav. Neméně úspěšná je i sbírka básniček, převyprávění a autorských pohádek Františka Hrubína *Špalíček veršů a pohádek* (1960). V 21. století přichází se svými adaptacemi Jiří Žáček v knihách *Pohádkový kolotoč* (2003) a *Hrůzostrašné pohádky pro malé strašpytlíky* (2011). Magdalena Wagnerová se snaží ve dvou souborech se stejným názvem *Srdce pohádek* (2002 a 2007) přizpůsobit jazyk pohádek začínajícím čtenářům. Každé z vydání je určeno jiné skupině dětských čtenářů. Jmenovaní autoři pohádkové látky ztvárňují tak, aby jim zůstala zachována poetická působivost lidové předlohy (viz kap. 2).

Jiným způsobem přistupuje ke klasické lidové pohádce Alois Mikulka. Tradiční pohádkové motivy paroduje, vznikají tzv. pohádky naruby. Jeho texty pak získávají zejména užitím hyperboly, aktualizace, travestie, nonsensových postupů a absurdních situací ironicko-sarkastický nádech. Stejně postupy lze spatřit i u autorových ilustrací, které tvoří nedílnou složku jeho knih. Proniká do nich parodie, nadsázka, fragmentárnost a deformace.⁸⁴ Postava Karkulky v jeho *Karkulce v maskáčích* (2003) žije v soudobém moderním světě, ve kterém se navíc uplatňují magické prvky, čáry a kouzla jako v pohádkách. V pětadvaceti dobrodružstvích vystupuje jako učednice Všemocné čarodějky,

⁸⁴ Urbanová, Svatava – Rosová, Milena: *Žánry, osobnosti, díla*. Ostravská univerzita v Ostravě – Filozofická fakulta. Ostrava 2005.

kteřá bydlí v chaloupce na kuří nožce. Proč? To dívka prozradí hned v úvodu: „Já jsem Karkulka a skrývám se ve zdejších lesích před povinnou školní docházkou, neb mě to ve škole nebaví!“⁸⁵ Toto ztvárnění je rozvinutím dvou pohádek (*Ježibaba a Karkulka*) z předcházejícího souboru parodií na tradiční pohádky *O jelenovi s kulometem a jiné trampské žkazy* (1996).

Prostřednictvím českých básníků najdeme pohádku *Červená karkulka* v našem literárním kontextu několikrát i jako básničku. Dle soudobých kritik nepřiliš zdařile⁸⁶ zveršoval *Červenou Karkulku* Josef Hiršal (1949). Vyšla s ilustracemi Miroslava Šaška jako leporelo. Naopak velice zdařilá a známá je verze Karkulky Františka Hrubína z cyklu *Dvakrát sedm pohádek* (1958) s půvabnými ilustracemi Jiřího Trnky. Osobitě pojatá varianta, v níž se Karkulka vlka nebojí a nenechá se nachytat („Sháním na zub kousek trávy, / po trávě se dobře tráví.“ (...), „Já jsem vlk, ne pes, / budu-li chtít, sežeru tě!“⁸⁷), s tatínkem myslivcem, který číhá na vlky („Tatínek je myslivec.“ / (...) „A kdepak je v tuhle chvíli?“ / „Kousek odtud vlky střílí, (...)“⁸⁸), vychází stále v nových reedicích. Následovalo leporelo Kamila Bednáře s ilustracemi Iva Klečky (*O Červené Karkulce*, 1969). Na začátku nového století navázali na tuto poetickou tradici Pavel Šrut a Zdeněk Svěrák.

Pavel Šrut, dělící svou básnickou tvorbu mezi dospělé a děti, shromáždil část veršů pro děti do sbírky *Veliký tůdle* (2003), která vyšla s ilustracemi Galiny Miklínové. Nabízí nový pohled na tradiční téma; vlka ospravedlňuje před jeho pověstí požírače malých holčiček:

Pravda o vlkovi a Karkulce

Vlk není kruté zvíře,
snad jenom v pohádkách,
jen na papíře
jde z něho strach.

A má tak velkou tlamu
a velké smutné oči,
protože bajky šíří fámou,
že v lese na Karkulku skočí.

Věřte mi, jsou to tlachy
a proti drbům není lék.
Proto je vlk tak plachý –
a lesy plné Karkulek.⁸⁹

⁸⁵ Mikulka, Alois: *Karkulka v maskáčích*. Albatros, Praha 2003.

⁸⁶ Nováková, Luisa: *Přeměny české pohádky*. Masarykova univerzita, Brno 2009.

⁸⁷ Hrubín, František: *Dvakrát sedm pohádek*. Albatros, Praha 1982, nestránkováno.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Šrut, Pavel: *Veliký tůdle*. Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 72.

Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř zase vytvořili zcela nový žánr v literatuře a především hudbě pro děti – operku. Na scéně je operka realizovaná většinou ve formě patnáctiminutového vystoupení – divadelního představení, doprovázeného hudbou, v němž jsou všechny party zpívané. Skutečně tak jde o operu převedenou do menšího měřítka, určenou pro dětské publikum. Autorská dvojice si pro zpracování vybrala klasické pohádky – kromě *Karkulky* také *Budulínka*, *O dvanácti měsíčkách* a *O Šípkové Růžence*. První dvě jmenované byly vydány knižně ve zpěvníku *Mám v hlavě myš Lenku* (2006). Zpěvník obsahuje jak libreto, tak notový zápis. Cíl svého autorského počínu ozřejmil v jednom z rozhovorů Zdeněk Svěrák: „Naším cílem je, aby se ty operky staly repertoárem školních besídek. Myslíme si, že když to uslyší a mají na ceděčku i tu základní hudební stopu, karaoke, možná se odváží si to samy nastudovat. A opravdu se to děje. Někdy ani nepoužijí tu naši hudební stopu, ale mají jako doprovod svůj malý orchestrík, někdy jen klavír nebo kytaru. Jsou to pěkné věci.“⁹⁰

Postavy Karkulky, vlka, babičky a myslivce doplňuje v operce navíc ptačí sbor a holub. Ptačí sbor zde supluje Karkulce maminku, když ji nejprve varuje před nebezpečím lesa („Les je tu hluboký, zůstávej při kraji.“⁹¹) a následně slouží jako vypravěč – komentátor děje na scéně („Nedala si říci dívka v červeném, / vlk v houštině spící právě leze ven.“⁹²). Myslivce poté navede na stopu vlka holub („MYSLIVEC: Právě jsem byl informován holubem, / Že náš vlk má zase něco za lubem.“⁹³).

Další linii individuálních autorských přístupů k pohádce *Červená karkulka* tvoří autorské knihy jako celek. Tato pojetí klasické látky začali využívat čeští autoři ve větší míře od 90. let. Autorskou knihou se rozumí propojení a zároveň souznění dvou složek. Knihu dvě rovnocenné složky – textová a výtvarná. Autor textu a autor ilustrací či celkové grafické podoby knihy je většinou jedna a táž osoba. Do této skupiny se může zařadit několik výrazných počínů ztvárňující pohádku *Červená karkulka*.

Ve dvou případech byla pohádka *Červená karkulka* zpracovaná také do komiksové podoby. Poprvé u nás komiks namalovala Eva Sýkorová-Pekárková (*Červená karkulka*, 1996). Karkulčin příběh sledujeme od začátku do konce v půvabných ilustracích na červeném podkladě. Autorka se drží původní verze a navíc přidává několik drobných modifikací: Lesem teče chladivý potůček, který Karkulku zláká, a proto odběhne z cesty; vlkovi se svěří, kam jde, protože ho považuje za hodného psa; Karkulka s babičkou volají o

⁹⁰ Svěrák a Uhlíř: *My dva taky zpíváme špatně* [online]. Lidovky.cz . Dostupné z WWW: [cit. 28.12.2011] <http://www.lidovky.cz/sverak-a-uhlir-my-dva-taky-zpivame-spatne-fpb-/ln_kultura.asp?c=A090912_145622_ln_kultura_jk>

⁹¹ Svěrák, Zdeněk – Uhlíř, Jaroslav: *Mám v hlavě myš Lenku*. Fragment, Praha 2006, s. 21.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, s. 27.

pomoc na myslivce z vlkova břicha. Druhou variantu komiksového zpracování pohádky nakreslila Barbora Pejškova. Knihu s názvem *Bylo nebylo* vydala v roce 2011. Obsahuje komiksy *Perníková chaloupka*, *Červená Karkulka* a *Otesánek* (více o knize níže).

Jiný typ ztvárnění pohádky jsou leporela. Leporela jsou určena především začínajícím čtenářům, nebo nečtenářům, kteří si v nich listují s rodiči. Tomu je uzpůsobeno i jejich pojetí. Text je redukován na minimum, často zjednodušen (pro začínající čtenáře). Prim zde hraje výtvarné zpracování – ilustrace. Mezi nejzdařilejší patří leporelo *Červená karkulka* ilustrované Vojtěchem Kubaštou s textem Heleny a Eduarda Škodových (1991). Klára Trnková zase napsala text k ilustracím svého otce Jiřího Trnky (*Červená Karkulka*, 2009). Knihu pojala jako prostorové leporelo, k němuž je připojeno několik skládacích loutek. Děti si tak mohou pohádku i zahrát.

Velmi osobitě pojala pohádku *O Červené karkulce* Vendula Chalánková (2009). Výtvarný doprovod ušila, nafotila a následně k němu napsala i text (o této knize více níže). *Červená karkulka* byla také zařazena do pohádkově-výtvarného projektu nakladatelství Baobab. Editoři vybrali dvanáct pohádek světových i českých klasiků tohoto žánru (*Jak stařeček měnil, až vyměnil, Pták Ohnivák a vlk Šedivák, Šípková Růženka* ad.) a dali prostor dvanácti mladým českým výtvarným umělcům se realizovat. Každý výtvarník si poradil s výzvou jiným způsobem: Formou komiksu, nasprejováním, linorytem, textilní výšivkou nebo tradičními výtvarnými technikami. Co pohádka, to jeden sešit, všech dvanáct se prodává dohromady v jedné krabičce pod titulem *12 nejmenších pohádek* (2011). Eva Maceková použila k obrázkovému zpracování *Červené Karkulky* ostrých sytých barev a jednoduchých tvarů. Zvolila formu na pomezí leporela a komiksu. Pod každým obrázkem se vždy nachází text, který se k němu vztahuje. Tento doprovodný text je osekán na minimum, předpokládá se obecná znalost pohádky. Souvisle pak najdeme pohádku napsanou z vnitřní strany na přední a zadní desce sešitu.

Pohádka *Červená karkulka* proniká v posledních letech i do jiných uměleckých forem. Její dramaturgie jsou součástí programů dětských divadel (Janek Jirků: *Karkulka a červený balónek*, Divadlo Minor 2003⁹⁴; Marek Zákostelecký: *Červená karkulka*, Divadlo Drak 2011⁹⁵ ad.). V rozhlase se vysílá pohádka o Karkulce především v rámci rozhlasových pohádek *Hajaja* jako adaptace českých tvůrců.⁹⁶

⁹⁴ Divadlo Minor [cit. 28.12.2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.minor.cz/repertoar/karkulka-a-cerveny-balonek>>

⁹⁵ Divadlo Drak [cit. 28.12.2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.draktheatre.cz/381>>

⁹⁶ Např. Ledvinková, Václava: *Hajaja* 31. 1. – 6. 2. 2011 [online]. Český rozhlas [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/spektrum/vysilani/_zprava/843310>

Nemalou pozornost si získal film využívající pohádkových motivů z *Červené karkulky Kdopak by se vlka bál* (2008). Film Marii Procházkové, která si k němu napsala i scénář, osculuje mezi žánrem tradičního filmu pro děti, rodinného filmu a pohádky. Do příběhu dále vstupují animace kreseb dětských protagonistů, které dotváří dětský pohled na svět. Každý divák si v něm může najít to své; slovy producenta Vratislava Šlajera: „Není to film směřovaný jen k dětskému divákovi, ideální je společná návštěva kina rodičů s dětmi.“⁹⁷

Děj se točí kolem malé Terezky (Dorotka Dědková), která má moc ráda pohádku o *Červené karkulce*. Neusne, dokud jí ji maminka (Jitka Čvančarová) před spaním nepřečte. Pohádka děvčátku pomáhá pochopit svět kolem, svět dospělých, který není vždy dětské duši srozumitelný. Pomáhá jí v tom i kamarád ze školky Šimon (Matouš Kratina), který tajně sleduje filmy pro dospělé, a proto ví o světě dospělých víc.

Ve filmu se propojují tři světy: Dětský, svět dospělých a svět pohádkový. Dětský a dospělý svět jsou striktně odděleny od fantazie – pohádkového snění Terezky. Maminka vypráví Terezce pohádku o Karkulce každý večer, a holčička ji už umí zpaměti. Na všechny tři světy se však oko kamery stále dívá očima dítěte (např. střípky z hádky rodičů slyšíme jen přes zavřené dveře). V kritických situacích, ve kterých si neví rady, uchyluje se Terezka ke své pohádce a snaží se v ní nalézt řešení problému. Ve svých myšlenkách vystupuje sama jako Karkulka.

Terezčina maminka byla před odchodem do domácnosti slavnou operní pěvkyní. Kariéru opustila dobrovolně kvůli těhotenství. Otcem Terezky ale není muž, kterému říká „tatínku“ (Pavel Řezníček), ale bývalý kolega maminky, virtuosní violoncellista (Martin Hofmann). Po mnoha letech se vrací z turné po Japonsku a chtěl by oživit jejich dávnou společnou slávu. O svém otcovství nevěděl. Pro Terezku je nadále tatínkem manžel její maminky, který ji miluje jako by byla jeho vlastní. Maminka však začne vzpomínat na dávnou slávu a málem podlehně violoncellistově nabídce odjet do Japonska. Terezka nechápe, co se kolem ní děje, proč se rodiče hádají a kdo je ten „cizí pán“, který se s její maminkou schází. Pohádka o *Červené karkulce* pro ni představuje únik od nepochopitelné reality a částečně i možnost pochopit chování dospělých kolem ní.

Ve filmu předčítá maminka Terezce pohádku *O Červené karkulce* z knížky, napsané a nakreslené zvláště pro tento film. Vydalo ji roku 2008 filmové studio Bionaut, pod jehož hlavičkou snímek vznikl. Pohádku napsala a ilustrovala režisérka filmu Maria Procházková. Kniha je rozdělena na kapitoly (*Jak Karkulka dostala své jméno, Jak měla babička svátek, Jak se*

⁹⁷ Kdopak by se vlka bál [online]. Česko-Slovenská filmová databáze [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/237549-kdopak-by-se-vlka-bal/galerie/strana-2/>>

Karkulka nebála vlka, Jak chtěl vlk na Karkulce vyžrát, Jak šel vlk na návštěvu, Jak přišla Karkulka pozdě k babičce, Jak jsou důležití myslivci, Jak všechno dobře dopadlo, Ponaučení). Na každé stránce s textem se nachází i jednoduché ilustrace a ještě dost volného místa. Tereza si ve filmu některé scény z pohádky dokresluje. Domalovat si obrázky je umožněno i dětským čtenářům knížky.

5.3 Tři podoby autorské adaptace Červené karkulky

Převyprávění pohádek může mít mnoho podob. Každý autor látku uchopí jinak, po svém, a vtiskne jí svůj vlastní autorský rukopis. Jak již bylo uvedeno výše, grimmovská verze *Červené karkulky* byla převypravována od konce 19. století a dodnes vznikají stále nová znění (viz Příloha 2). Po roce 2000 vznikla tři velmi osobitá zpracování z pera českých spisovatelů a výtvarníků: Jiří Žáček uspořádal sbírku *Pobádkový kolotoč* (2003) s podtitulem Nejznámější pohádky pro nejmenší na motivy lidových pohádek. Soubor dostal název. Jednou z nich je i *Červená karkulka* a její parodie *Pobádka naruby o Červeném Karkulínovi*, jež bude předmětem dalšího rozboru. Autorskou knihu pro nejmenší čtenáře či spíše posluchače napsala a „ušila“ Vendula Chalánková (*O Červené karkulce*, 2009). Jedním z posledních přepracování pohádky dostalo komiksový formát. Barbora Pejšková nakreslila a napsala knížku *Bylo nebylo* (2011), obsahující i *Červenou Karkulku*. Cílem rozborů jednotlivých autorských podání bude poukázat na inovativní postupy tří různých autorů, jednotlivá uchopení stejné pohádkové látky.

Už sám název *Pobádka naruby o Červeném Karkulínovi* ukazuje Žáčkův novátorský přístup k látce. Soubor *Pobádkový kolotoč*, který pohádku zahrnuje, vydalo nakladatelství Albatros v roce 2003. Podle tiráže je určen dětem od tří let. **Jiří Žáček** převyprávěl čtrnáct známých lidových pohádek (*O perníkové chaloupce, Smolíček, Pacholíček, Dlouhý, Široký a Bystrozraký* ad.) a k dvěma z nich přidal jejich verze „naruby“. V *Pobádce naruby o rybáři a staré botě* (k pohádce *O rybáři a zlaté rybě*) a *Pobádce naruby o Červeném Karkulínovi* (k pohádce *Červená karkulka*) pojal tradiční látku nově. Zasadil je do současného světa a zaměnil některé z protagonistů.

Knihy je zajímavá i z hlediska koncepce a ilustračního doprovodu. Každá pohádka byla ilustrována jiným výtvarníkem (Dagmar Ježková, Olga Ptáčková, Marie Tichá a Lenka Vybíralová). Téměř za každým příběhem následují úkoly pro malé čtenáře, které jsou spojené s přečtenou pohádkou: Veršované hádanky, kvízy a doplňování pohádkové básničky.

Pobádku naruby o Červeném Karkulínovi ilustrovala Olga Ptáčková. V názvu užitě slovo naruby platí pro pohádku dvojnásob: Z Červené karkulky se stal Červený Karkulín a text s ilustracemi je vytištěn opravdu „vzhůru nohama“. Žáček místy až strašidelnou klasickou předlohu posunul do humorné roviny. Děj zasadil do současného světa se všemi jeho reálnými fakty. Karkulín i babička bydlí ve velkém městě, vlk se chlapci představí jako „policajt“. Ponechal i několik prvků zcela pohádkových, které místy inovoval: Příběh začíná tradiční úvodní formulí „Byl jednou jeden...“. Ponechán je samozřejmě vlk obdařený lidskými vlastnostmi. Listonoš (namísto myslivce) vysvobodí Karkulína a babičku z břicha pomocí meče – předmětu známého dnes jen z historie, nebo právě z pohádek. To jsou jediné, ale zásadní motivy odkazující k pohádce.

Karkulín, stejně jako Karkulka, dostal své jméno, „protože nejraději nosil červenou čepičku“.⁹⁸ Jeho babička také byla nemocná, a tak pro ni maminka připravila na posilňovou pizzu, knížku křížovek a sirup proti kašli. Chlapec jel tramvají na druhý konec města, kde babička bydlela na ulici Lesní. Vlk, převlečený za „policajta“ vyvolá důvěru v Karkulínovi, který mu prozradí, kde babička bydlí. Vlk na motorce předhoní Karkulína, jedoucího k babičce tramvají.

Tradiční vyptávání Karkulína na babiččiny zvláštnosti je aktualizováno: „Ty jsi dnes nějak fousatá, babičko“ (...), „A proč máš tak vyvalené oči?“ (...), „A proč tak máš tak ošklivý čumák?“ (...), „Babičko, a proč ti zpod peřiny čouhá vlčí oháňka?“⁹⁹

Jelikož se příběh odehrává ve městě, nejde kolem babiččina domku myslivec, ale listonoš. Bystrý úsudek však nechybí ani jemu: „Že on [vlk] to je ten zločinec, který má na svědomí zmizení několika babiček, jak o tom psali v novinách!“¹⁰⁰ Rozpárá vlkovi břicho mečem a Karkulína a babičku nahradí babiččinými činkami, pračkou a sporákem. Konečným místem vlkova odpočinku se stane záchodová mísa. Vlk měl velkou žízeň, šel se tedy napít a listonoš jej nepozorovaně spláchnul a dodal: „,To máš za to,‘ volal za ním, ‘že žereš babičky a děti!‘“¹⁰¹

Jiří Žáček prokázal svůj tvůrčí přístup především v humorné poloze. Aktualizoval látku klasické pohádky a zúročil v ní svůj talent pro nadsázku a vtip. Dramatické situace odlehčuje vtipnými přirovnáními („spolkl babičku jako višni v čokoládě,“ „chrápal, jako když vrčí traktor“).¹⁰² Nadsázkou je protkán celý pohádkový příběh. Autor v něm zaměňuje kouzelné, či ustálené pohádkové prvky, za reálné: Pizza místo koláče, batůžek místo

⁹⁸ Žáček, Jiří: *Pobádkový kolotoč*. Albatros, Praha 2003, s. 57.

⁹⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

košíčku/zástěrky, domek babičky na ulici Lesní namísto v lese, atd. Žáčková pohádka naruby se tak řadí k tradici parodií klasických syžetů, započatou Josefem Ladou a jeho *Nezbednými pohádkami* (1946).¹⁰³

Vendula Chalánková vytvořila svébytnou autorskou knihu, ve které zužitkovala svůj výtvarný potenciál (studovala na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně, ateliér Environment).¹⁰⁴ Ačkoli v její verzi pohádky *O Červené karkulce* (2009) převládá obrázková složka nad textovou, není děj zredukován na pár základních faktů, jak tomu u obrázkových knih bývá.¹⁰⁵ Knížka vyšla v nakladatelství B4U Publishing v edici Pro nejmenší; je určena pro předčítání s rodiči i pro začínající čtenáře. Již na první pohled zaujme svým netradičním grafickým pojetím. Kniha sestává z tvrdých červených desek, obálka je ještě potažena červeným plátnem. Na první desce je přilepena z látky ušitá postavička Karkulky. Jednotlivé strany jsou pak fotografie jednotlivých výjevů z pohádky, které Chalánková ušila a Šárka Kastnerová nafotila. Text, doplňující kresby, je také vyšitý. Výjimečné výtvarné pojetí ocenila i porota soutěže knih pro děti a mládež Zlatá stuha. Pohádka Venduly Chalánkové získala Zlatou stuhu ve výtvarné části v kategorii knih pro začínající čtenáře v roce 2009.¹⁰⁶

Příběh o Karkulce začíná úvodními „titulky“, jakoby napodobující animovaný film či loutkové/maňáskové představení: „Hrají: Červená Karkulka, vlk, babička, myslivec, zajíc, jahodový koláč a víno, polštář, peřina, stromy, vánoční stromeček.“¹⁰⁷ Na úvod se čtenář dozví o všech hrdinech a věcech, které budou hrát v pohádce důležitou roli. Dále už se příběh odvíjí tak, jak je známý od bratří Grimmů. Chalánková pohádku převyprávěla, její verze připomíná nejvíce překlad Marie Kornelové. Z jakého originálu, nebo z jaké předlohy autorka čerpala, není v knize uvedeno. Jedinými výraznými autorskými prvky jsou citoslovce ve scénách s vlkem („To abych tě mohl lépe sežrat!“ zařval vlk a Karkulku spolknul. CHLAMST!!!“ (...)) „Když se však nahnul nad studnu – BÁC A ŠPLOUCH!!! Kameny ho stáhly do vody a vlk se utopil.“¹⁰⁸ a závěrečná formule, kterou originál neobsahuje („Zazvonil zvonec a pohádka je konec.“)¹⁰⁹

¹⁰³ Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Brno 1998.

¹⁰⁴ B4U Publishing. Dostupné z WWW: [cit. 7.2.2011]

<http://www.b4upublishing.com/M02/fBook_Detail.aspx?BokID=18&Lang=CZ&CatID=17>

¹⁰⁵ Srov. např. Jedličková, Alice: Karkulka v kraji divů. in: *Český jazyk a literatura*, 50, 1999-2000.

¹⁰⁶ B4U Publishing. Dostupné z WWW: [cit. 7.2.2011]

<http://www.b4upublishing.com/M03/fArticle_List.aspx?Lang=CZ>

¹⁰⁷ Chalánková, Vendula: *O Červené karkulce*. B4U Publishing, Brno 2009, nestránkováno.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

Vendula Chalánkové ukázala další z možných přístupů ke klasické pohádkové látce. Dějovou linku takřka nezměnila, podtrhla ji výtvarným zpracováním. Právem si za něj vysloužila nejvyšší ocenění u nás pro dětskou knihu.

Ojedinělým počinem jsou v českém literárním kontextu komiksová zpracování pohádek. Na sklonku roku 2011 vydala **Barbora Pejšková** vlastním nákladem soubor *Bylo nebylo*. Obsahuje tři kreslené pohádky – *Perníkovou chaloupku*, *Červenou Karkulku* a *Otesánka*.

V černobílém komiksu jasně převládá obraz nad textem. Textová rovina je zastoupena pouze v replikách hrdinů pohádky. Komiks již předpokládá znalost pohádky; ve většině panelů (komiksových obrázků) se nemluví a příběh promlouvá skrze ně.

Stejně jako výchozí grimmovský originál si zachovává pohádka o Červené karkulce svou dramatickosti. V komiksově podobě je jí docíleno především užitím kontrastních černobílých obrázků, důrazem na detaily (např. slídivé vlkvy oči, vyceněné tesáky, páraní vlkova břicha atd.), prostupování jedné postavy několika panely, čím nabývá na intenzitě prožitku (např. když vlk v lese zpovídá Karkulku, kam jde s košíčkem, zasahuje do čtyř panelů), nebo je velmi krátký časový úsek rozdělen do několika panelů (vlk uchopí Karkulku, té vyhrknou slzy, její pláč je rozložen třemi obrázků).

Barbora Pejšková zvolila velmi moderní přístup, v našem literárním kontextu neobvyklý. Nebála se experimentu, což se jí vyplatilo. Komiksový příběh může promlouvat jak k dětskému, tak k dospělému čtenáři, který může ocenit jeho výtvarnou stránku.

O oblíbenosti pohádky bratří Grimmů *Červená karkulka* svědčí jak poslední tři přiblížená zpracování, tak nastíněný literárněhistorický přehled o jejích adaptacích. Popularitu lidové slovesnosti ve své monografii dobře vystihla Svatava Urbanová: „Zájem o pohádky a pověsti, báje, mýty, středověké legendy a rytířské příběhy souvisí s dalším znakem 90. let, kdy se sama realita chápe mnohdy jako fantastická a tajemná, sílí intenzita a různost zvolených poloh zázračného, magického, imaginativního, kouzelného a záhadného (...).“¹¹⁰

¹¹⁰ Urbanová, Svatava: *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 2003, s. 129.

Závěr

Bakalářská práce *České edice pohádek bratří Grimmů* se snažila postihnout, na příkladu několika konkrétních pohádek, různá vydání překladů pohádek bratří Grimmů do češtiny. Snažila se podat ucelený přehled o překladech pohádkového souboru bratří Grimmů *Kinder- und Hausmärchen* do češtiny, zjistit, zda existuje kritické vědecké vydání pohádek v českém jazyce a ukázat různé podoby literárních adaptací z pera českých autorů na příkladu pohádky *Červená karkulka*.

S překlady pohádek bratří Grimmů začali čeští autoři ve 30. letech 19. století (např. Malý), velmi brzy po vydání prvního svazku pohádek v Německu (1812). Prvním knižním vydáním byl výbor z roku 1913, který pořídil Ferdinand Strejček (*Dvanáct bábořek bratří Grimmů*). Od počátku dvacátého století pak vychází téměř každý rok výbor pohádek v překladech různých autorů. Pouze jednou, v bibliofilském provedení, byly přeloženy *Dětské legendy* (1936), které jsou standardní součástí *Kinder- und Hausmärchen* v originále. Úplný překlad pohádek byl pořízen až roku 1961 Helenou Helceletovou pod názvem *Německé pohádky*. Podruhé už jen roku 1988 Jitkou Fučíkovou jako *Pohádky*.

Překlady pohádek mají charakter buď doslovného překladu, nebo převyprávění (literární adaptace). K adaptacím se překladatelé uchylují, především když chtějí zmírnit příliš kruté scény v příběhu, nebo když cítí, že užitý motiv má větší potenciál, a může být rozvinut. Jednotlivá převyprávění se od sebe také odlišují – podle míry úprav, které převypravovatel provede.

Rozdíl se nachází i v úpravách edic pohádek. Zvláště v překladech žánrů lidové slovesnosti nemůžeme striktně rozlišit mezi vědeckými a čtenářskými edicemi. V ediční praxi se často prolínají. Pohádky bratří Grimmů nebyly prozatím vydány v českém překladu jako kritická vědecká edice. Nejvíce se jí blíží edice publikované pod tituly *Německé pohádky* (1961, přel. Helena Helceletová), *Pohádky bratří Grimmů* (1969, přel. Marie Kornelová) a *Pohádky bratří Grimmů*, kompletní malé vydání (2004, přel. Jitka Fučíková). Liší se od sebe velikostí kritického komentáře.

V českém prostředí patří mezi nejoblíbenější pohádky *Červená karkulka*. I když byla do češtiny přeložena i její starší verze od Charlese Perraulta, větší oblibě se těší verze grimmovská. A to také pokud ji bereme jako podklad pro autorské adaptace. Pohádku o Červené karkulce převypravují čeští autoři od počátku 20. století. Největších experimentů se pohádce dostává až od 90. let 20. století. Vznikají jak její literární adaptace, tak parodie, nebo díla, využívající jen několik motivů z pohádky. Důležitou součástí se stává ilustrace, která tvoří nenápadný doprovod textu, tvoří mu rovnocenného partnera, nebo nad ním

zcela převládá. Mezi jedny z nejvýraznějších počínů posledních let řadíme parodii Jiřího Žáčka *Pohádka naruby o Červeném Karkulínovi* (v souboru *Pohádkový kolotoč*, 2003), propojení textové a výtvarné složky v autorské knize Venduly Chalánkové *O Červené karkulce* (2009) a netradiční komiksově zpracování *Červená Karkulka* v knize Barbory Pejškové *Bylo nebylo* (2011).

Pohádky jsou vděčným a nezastupitelným žánrem v literatuře pro děti a mládež. Neustálé vydávání výborů pohádek bratří Grimmů svědčí o jejich popularitě i mezi českými čtenáři. Jedinou výtkou může být, že od osmdesátých let nebylo do češtiny přeloženo kompletní vydání *Kinder- und Hausmärchen*. Čtenáři se tak nemohou potěšit některými méně známými pohádkami, jež jsou možná méně atraktivní pro překladatele a sestavovatele současných výborů. Nový úplný překlad, nebo reedice staršího překladu by byla jistě nákladným, ale důležitým počinem pro další poznání pohádek bratří Grimmů.

Anotace

Damborská, Aneta

Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské diplomové práce: *České edice pohádek bratří Grimmů*

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radek Malý, Ph.D.

Počet znaků: 113 591

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 62

Klíčová slova: Pohádky, bratři Grimmové, literární adaptace, Červená karkulka

Bakalářská diplomová práce *České edice pohádek bratří Grimmů* se zaměřila na překlady *Kinder- und Hausmärchen* do češtiny. Nastínila literárněhistorický vývoj překladů od počátku do současnosti. Pokusila se rozdělit jednotlivé typy edic pohádek – na vědecké a čtenářské, a poukázat na jejich vzájemné prolínání. Na příkladu pohádky *Červená karkulka* ukázala podoby těchto edic u českých překladů pohádek bratří Grimmů. Dále přinesla přehled literárních adaptací *Červené karkulky* českými autory.

Key words: Fairy tales, brothers Grimm, literary adaptation, Little Red Riding Hood

The thesis *The Czech Editions of Grimm's Fairy Tales* is focused on the translations *Kinder- und Hausmärchen* to the Czech language. It brings up literary-historical development of translations from the beginning to the present days. It splits up every types of edition of fairy tales – to the scientific and the reader's. By the example fairy tale *Little Red Riding Hood* shows various versions of the Czech editions of the fairy tales by brothers Grimm. Then the these presents summary of literary adaptations of this fairy tale by the Czech authors.

Seznam použité literatury

Prameny

- Bratři Grimmové – Brustgi, Franz Georg – Haltrich, Joseph – Wolf, Johann Wilhelm: *Pobádky*. Nová Forma, České Budějovice 2010. Přeložila Jitka Janečková.
- Denková, Melita: *Popelka a jiné pohádky bratří Grimmů*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2004.
- Dětské legendy*. Svatý Kopeček u Olomouce 1936. Přeložil Otto F. Babler.
- Die Märchen. Německé pohádky*. Garamond, Praha 2003. Přeložila Marie Kornelová.
- Grimm, Jacob – Grimm, Wilhelm: *Pobádky bratří Grimmů*. Albatros, Praha 1969. Přeložila Marie Kornelová.
- Grimm, Jakob – Grimm, Wilhelm: *Německé pohádky*. SNKLU, Praha 1961. Přeložila Helena Helceletová.
- Grimmové, Jacob a Wilhelm: *Pobádky*. Brio, Praha 2011. Přeložila Jitka Fučíková.
- Grimmové, Jakob a Wilhelm: *Pobádky*. Odeon, Praha 1988. Přeložila Jitka Fučíková.
- Hrubín, František: *Dvakrát sedm pohádek*. Albatros, Praha 1982.
- Hulpach, Vladimír: *Bratři Grimmové – Nejkrásnější pohádky*. REBO, Čestlice 2004.
- Chalánková, Vendula: *O Červené karkulce*. B4U Publishing, Brno 2009.
- Maceková, Eva: Červená karkulka. in: *12 nejmenších pohádek*. Baobab, Praha 2012.
- Märchen der Brüder Grimm. Pohádky bratří Grimmů*. Computer Press, Brno 2010. Přeložila Kateřina Sigmundová.
- Mikulka, Alois: *Karkulka v maskáčích*. Albatros, Praha 2003.
- Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Egmont ČR, Praha 1996. Přeložila Dagmar Klementová. Převyprávěla Gisela Fischerová.
- Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2011. Přeložila Alena Bezděková.
- Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů*. Junior, Praha 1997. Přeložil Karel Blažek.
- Němcová, Božena: *Pobádky*. SNDK, Praha 1972.
- Perrault, Charles: *Pobádky*. SNKLU, Praha 1960. Přeložil František Hrubín.
- Pobádky bratří Grimmů*. Brio, Praha 1999. Přeložila Iva Daňková.
- Pobádky bratří Grimmů*. Brio, Praha 2004. Přeložila Jitka Fučíková.
- Procházková, Maria: *O Červené karkulce*. Bionaut, Praha 2008.
- Stanovský, Vladislav – Vladislav, Jan: *Strom pohádek z celého světa*. SNDK, Praha 1958.
- Svěrák, Zdeněk – Uhlíř, Jaroslav: *Mám v hlavě myš Lenku*. Fragment, Praha 2006.
- Sýkorová-Pekárková, Eva: *Červená Karkulka*. Brio, Praha 1996.

- Škodovi, Helena a Eduard: *Červená karkulka*. Aventinum, Praha 1992.
- Šrut, Pavel: *Veliký tůdle*. Paseka, Praha – Litomyšl 2003.
- Trnková, Klára: *Červená Karkulka*. Studio Trnka, Praha 2009.
- Wróbelová, Danuta: *Sněhurka a sedm trpaslíků*. Fragment, Havlíčkův Brod, 1999. Přeložila Jana Eislerová.
- Žáček, Jiří: *Pohádkový kolotoč*. Albatros, Praha 2003.

Odborná literatura

- Aarne, Antti: *The Types of the Folktale*. Suomal. tiedekat., Helsinki 1961.
- Bettelheim, Bruno: *Za tajemstvím pohádek*. NLN, Praha 2000. Přeložila Lucie Lucká.
- Bolte, Johannes – Polívka, Georg: *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, Leipzig 1913.
- Čapek, Karel: *Maryas čili Na okraj literatury*. Fr. Borový, Praha 1941.
- Čeňková, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, Praha 2006.
- Červenka, Jan (ed.): *O pohádkách*. SNDK, Praha 1960.
- Grund, Antonín: *Karel Jaromír Erben*. Melantrich, Praha 1935.
- Havel, Rudolf – Štorek, Břetislav (eds.): *Editor a text*. Československý spisovatel, Praha 1971.
- Kinder und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm*. Aufbau-Verlag, Berlin 1955.
- Kubín, Josef Štefan: *Kladské povídky*. SNKLHU, Praha 1958.
- Leščák, Milan – Sirovátka, Oldřich: *Folklor a folkloristika*. Smena, Bratislava 1982.
- Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha – Litomyšl, 2004.
- Nováková, Luisa: *Proměny české pohádky*. Masarykova univerzita, Brno 2009.
- Polívka, Jiří: Bratří Grimmové a počátky českého pohádkosloví. in: Hýsek, Miloslav – Jakubec, Jan (eds.): *Z dějin české literatury*. Jan Laichter, Praha 1920.
- Pravidla českého pravopisu*. Academia, Praha 2007.
- Propp, Jakovlevič Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*. H&H, Jinočany 1999. Přeložili Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová, Hana Šmahelová.
- Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Brno 1998.
- Svoboda, Ludvík a kol.: *Encyklopedie antiky*. Academia, Praha 1974.
- Šmahelová, Hana: *Návraty a proměny*. Albatros, Praha 1989.

- Šmahelová, Hana: Pohádka: Možnosti žánru a možnosti tvorby. in: Šmahelová, Hana: *Prolamování struktur*. Karolinum, Praha 2002.
- Tille, Václav: *České pohádky do roku 1848*. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1909.
- Tille, Václav: *O lidových pohádkách*. SNDK, Praha 1966.
- Toman, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Jihočeská univerzita, České Budějovice 1992.
- Urbanová, Svatava – Rosová, Milena: *Žánry, osobnosti, díla*. Ostravská univerzita v Ostravě – Filozofická fakulta. Ostrava 2005.
- Urbanová, Svatava a kol.: *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Votobia, Olomouc 2004.
- Urbanová, Svatava: *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 2003.
- Vašák, Pavel a kol. (eds.): *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Karolinum, Praha 1993.
- Veselý, Jiří: České překlady z německy psané literatury. in: Hrala, Milan (ed.): *Kapitoly z dějin českého překladu*. Karolinum, Praha 2002.
- Vlašín, Štěpán: *Slovník literární teorie*. Československý spisovatel, Praha 1984.

Články a recenze

- F. H.: Josef Hiršal – Miroslav Šašek: Červená Karkulka. in: *Komenský*, 74, 1949/1950.
- Horálek, Karel: Pohádka jako překladatelský problém. in: *Naše řeč*, 43, 1960.
- Jedličková, Alice: Karkulka v kraji divů. in: *Český jazyk a literatura*, 50, 1999–2000.

Internetové zdroje

- 2004 – Zlatá stuha, výsledky [online]. IBBY Česká sekce Kniha pro děti. Dostupné z WWW: [cit. 22.10.2011]
<http://www.ibby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2004-zlata-stuha-vysledky&catid=10:zlata-stuha-historie&Itemid=15>
- B4U Publishing. Dostupné z WWW: [cit. 7.2.2011]
<http://www.b4upublishing.com/M02/fBook_Detail.aspx?BokID=18&Lang=CZ&CatID=17>
- B4U Publishing. Dostupné z WWW: [cit. 7.2.2011]
<http://www.b4upublishing.com/M03/fArticle_List.aspx?Lang=CZ>

Bratři Grimmové: O Červené Karkulce [online]. www.pohadky.org – Server plný pohádek. Dostupné z WWW: [cit. 20.10.2011]
<<http://www.pohadky.org/index.php?co=pohadka&pohadka=334>>

Cakl, Ondřej: Bratři Grimmové – Plagiátoři nebo učitelé národů? [online]. Čítárny. Dostupné z WWW: [cit. 30.10.2011]
<http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=3428:bratri-grimmove-pohadky&catid=93:osobnosti-profilu&Itemid=4143>

Česká národní bibliografie, <<http://sigma.nkp.cz/>>, hesla „Grimmové“ a „Karkulka“ [cit. 14.10.2011].

Divadlo Drak [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW: <<http://www.draktheatre.cz/381>>

Divadlo Minor [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW:
<<http://www.minor.cz/repertoar/karkulka-a-cervený-balonek>>

Kdopak by se vlka bál [online]. Česko-Slovenská filmová databáze [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/237549-kdopak-by-se-vlka-bal/galerie/strana-2/>>

Ledvinková, Václava: Hajaja 31. 1. – 6. 2. 2011 [online]. Český rozhlas [cit. 28.12.2011] Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/spektrum/vysilani/_zprava/843310>

Petr, Jaroslav: Karkulka přišla z Afriky [online]. Český rozhlas. Dostupné z WWW: [cit. 20.10.2011] <http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/633899>

Rácz, Gabriella: Jak bezpečně rozpoznat kýč v ilustracích. Přeložila Nikoleta Zdražilová. [online]. Čítárny Dostupné z WWW: [cit. 23.2.2012]
<http://citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2326:ilustrace-knihy-kyc-egmont-fragment&catid=54:souvislosti&Itemid=4153>

Sněhurka a sedm trpaslíků [online]. Česko-Slovenská filmová databáze. Dostupné z WWW: [cit. 12.10.2011] <<http://www.csfd.cz/film/83776-snehurka-a-sedm-trpasliku/>>

Svěrák a Uhlíř: My dva taky zpíváme špatně [online]. Lidovky.cz . Dostupné z WWW: [cit. 28.12.2011] <http://www.lidovky.cz/sverak-a-uhlir-my-dva-taky-zpivame-spatne-fpb-/ln_kultura.asp?c=A090912_145622_ln_kultura_jk>

www.pohadky.org – Server plný pohádek [online]. Dostupné z WWW: [cit. 20.10.2011]
<<http://www.pohadky.org/>>

Jiné zdroje

Kdopak by se vlka bál [film]. Režie Maria Procházková. 2008.

Přílohy

Příloha 1

Přehled knižních edic překladů *Kinder- und Hausmärchen* do češtiny*

Rok(y) vydání	Titul	Překladatel/é	Poznámky
1913	<i>Dvanáct báborek bratří Grimmů</i>	Ferdinand Strejček	
Asi 1925	<i>Dětské pohádky</i>		Převyprávěli Antonín Mojžíš Lounský a Jaroslav Svárovský
1929	<i>O Palečkovi a jiné pohádky</i>	Pavla Wenigová	Upraveno
1929	<i>O Sněžence a jiné pohádky</i>	Pavla Wenigová	Upraveno
1929	<i>O zlatém ptáku a jiné pohádky</i>	Pavla Wenigová	Upraveno
1934	<i>Bratříček a sestřička</i>	Oskar Sgall	Samostatně
1936	<i>Dětské legendy</i>	Otto František Babler	Pouze Kinderlegenden
1936	<i>Dva bratři</i>	Oskar Sgall	Samostatně
1937	<i>Brémští muzikanti</i>	Neuveden	Samostatně
1938	<i>50 pohádek bratří Grimmů</i>	Karel Hermann	Upraveno
1941	<i>Žabí král a jiné pohádky</i>	Miloslav Páta	
1941	<i>Chytrý krejčík a jiné pohádky</i>	Petr Váchal	Upraveno
1942	<i>Děti Pána Boha</i>	Jitka Fučíková	Upraveno
1942, 1943	<i>Pohádky o zvířátkách</i>	Zdeněk Hořan	Upraveno
1942	<i>Pohádky bratří Grimmů</i>		Převyprávěl Petr Denk
1942	<i>Grimmovy pohádky</i>	Josef Pšenčík	Upraveno
1942	<i>Pohádky a legendy</i>	Jitka Fučíková	Upraveno
1948	<i>Sněhurka a jiné pohádky</i>	Josef Pšenčík	Upraveno
1958, 1973 (rozš.)	<i>Sněhurka</i>	Helena Helceletová	
1958	<i>Deset pohádek bratří Grimmů</i>	Olga a Klaudie Neumannovi	
1961	<i>Německé pohádky</i>	Helena Helceletová	1. úplné vydání
1964	<i>Pohádky o skřítcích</i>	Marie Kornelová	
1968, 1975	<i>Brémští muzikanti</i>	Jitka Fučíková	
1969, 2002	<i>Pohádky bratří Grimmů</i>	Marie Kornelová	Upraveno
1969	<i>O chytré venkované</i>		Adaptace Vladimír Hulpach; samostatně
1970	<i>Žabí král</i>	Josef Dvořák	Samostatně
1971, 1981	<i>Červená Karkulka</i>	Marie Kornelová	
1972	<i>Šípková Růženka a jiné pohádky</i>	Marie Kornelová	Volně přeloženo

1975	<i>Stoleček Prostršíse; Paleček</i>	Helena Helceletová	Dvě pohádky
1976, 1980, 1985, 1990	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Marie Kornelová	
1977, 1981	<i>Červená Karkulka</i>	Marie Kornelová	
1977	<i>Jeníček a Mařenka – Jak šel synek do světa, aby se naučil bát</i>	Marie Kornelová	Upraveno; dvě pohádky
1978	<i>O vlkovi a kozlátkách</i>	Marie Hruběšová-Kornelová	Samostatně
1981	<i>O Palečkovi</i>	Marie Kornelová	
1988	<i>Pobádky</i>	Jitka Fučíková	2. úplné vydání
1993	<i>Pobádky bratří Grimmů 1</i>	Jana Dobroruková – Luděk J. Dobroruka	
1993, 1995, 1997, 1999, 2000, 2001, 2004, 2009, 2010, 2011	<i>Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů</i>	Dagmar Klementová	Převyprávěla Gisela Fischerová
1995	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Iva Daňková	
1995 (dvakrát), 1999	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Iva Daňková	
1995	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Jitka Fučíková	
1995	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Hana Vrbová	
1995	<i>Šípková Růženka a jiné pohádky bratří Grimmů</i>	Alena Peisertová	Převyprávění
1996	<i>Pobádky bratří Grimmů 1</i>	Pavel Zajíc	
1997	<i>Pobádky bratří Grimmů 2</i>	Helena Helceletová	
1998	<i>Kdysi dávno, pradávno. Pobádky bratří Grimmů</i>	Jana Novotná	Převyprávění
1998	<i>Království pohádek</i>	Jana Novotná	Upraveno
1998	<i>Perníková chaloupka</i>		Přepočoval Ladislav Šťovíček
1998	<i>Sněhurka</i>		Přepočoval Ladislav Šťovíček
1999	<i>Bělínka a Růženka</i>	Karel Hermann	Upravil Vratislav Šťovíček; samostatně
1999	<i>Kocour v botách</i>	Alena Peisertová	Na motivy
1999	<i>Pobádkové království bratří Grimmů</i>		Převyprávěla Alena Peisertová
1999, 2000	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Karel Hermann – H. Nováková – K. Pavlíková	Upraveno
1999	<i>Zabrada pohádek bratří Grimmů</i>		Převyprávěla Alena Peisertová
2000	<i>Král Drozdí brada</i>	Pavel Žilák	Na motivy

2002	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Alena Peisertová	
2003	<i>Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů</i>	Ladislava Vydrová	Převyprávěla Gisela Fischerová
2003	<i>Märchen – Německé pohádky</i>	Marie Kornelová	
2003	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Karel Hermann – K. Pavlíková	Upraveno
2004, 2008	<i>Bratři Grimmové - nejkrásnější pohádky (resp. Z Pohádky do pohádky)</i>		Adaptace Vladimír Hulpach
2004	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>	Jitka Fučíková	Kompletní malé vydání
2004	<i>Popelka a další pohádky bratří Grimmů</i>		Převyprávěla Melita Denková
2007	<i>Pobádky bratří Grimmů</i>		Převyprávěla Lada Salavová
2010	<i>Pobádky</i>	Jitka Janečková	Výbor německých pohádkářů
2010	<i>Pobádky bratří Grimmů – Märchen der Brüder Grimm</i>	Kateřina Sigmundová	Lehce upraveno
2011	<i>Pobádky</i>	Jitka Fučíková	
2011	<i>Nejkrásnější pohádky bratří Grimmů</i>	Alena Bezděková	
*Pokud není uvedeno jinak, jde o výběry; do přehledu jsou zařazeny pouze překlady nebo adaptace z německého jazyka; nejsou zařazeny edice, u nichž nebyl zjištěn původ výchozího originálu			

Příloha 2

Ohlas pohádky Červená Karkulka v české literatuře

Rok vydání	Autor	Název titulu	Poznámky
1872, 1876	Bedřich Peška	<i>Červená Karkulka aneb Potrestaná neposlušnost</i>	Převyprávění
1883	Neuveden	<i>Karkulka: dětská pohádka ve třech jednáních</i>	Dětská divadelní hra
1887	Sofie Podlipská	<i>Červená karkulka: hra o třech jednáních</i>	Loutková hra pro děti
1890	Neuveden	<i>Červená Karkulka: dětská pohádka ve třech jednáních</i>	Převyprávění
1901, 1903	Neuveden	<i>Červená Karkulka</i>	Obrázková knížka pohádek
1904	Jan Novotný	<i>Červená karkulka: báčorka ve čtyřech jednáních</i>	Loutková hra pro děti
1916	Hana Borková	<i>O Budulínkovi; Červebá karkulka; Zakletý princ</i>	Hry pro maňáskové divadlo
1917, 1920 nebo 1921, 1941, 1942	Jan Velický	<i>Červená Karkulka: národní hra o čtyřech dějstvích</i>	Loutková hra
1923	Antonín Šíma	<i>Červená karkulka: veselá pohádka o 4 jednáních</i>	Divadelní hra pro děti
1926, 1942	Vladimír Havlík	<i>Červená Karkulka</i>	Hra pro loutkové divadlo
1929	Jindřich Hradecký	<i>Červená Karkulka: pohádka o 3 jednáních</i>	Hra pro loutkové divadlo
1932	Antonín Santner	<i>Kašpárek a Červená Karkulka: pohádka o 3 jednáních</i>	Divadelní hra pro děti
1936	Josef Kubička	<i>Červená Karkulka</i>	Převyprávění
1936	Marie Loulová-Hezká	<i>Červená Karkulka: pohádka o třech jednáních</i>	Divadelní hra pro děti
1936	Otakar Růžička	<i>Červená Karkulka</i>	Převyprávění
1941	Vladimír Thiele	<i>Karkulka ve smutku</i>	Převyprávění
1947	Josef Knotek	<i>Červená Karkulka: Národní pohádka o 4 dějstvích</i>	Hra pro loutkové divadlo
1949	Josef Hiršal	<i>Červená Karkulka</i>	Veršovaná; leporelo
1957	Stanislav	<i>Červená karkulka</i>	Divadelní hra pro děti

	Filipín		
1957	Jiří Trnka	<i>Červená Karkulka</i>	Ilustrace Jiří Trnka
1958, 1965; 1969, 1982, 1990, 1995, 1999, 2002, 2007, 2010	František Hrubín	<i>Dvakrát sedm pohádek</i>	Veršovaná pohádka <i>Červená Karkulka</i>
1958, 1964; 2008	Vladislav Stanovský – Jan Vladislav	<i>Strom pohádek z celého světa (díl I.)</i>	<i>Šestá pohádka o Červené Karkulce, babičce a vlku</i>
1960, 1964; 1974, 1978, 1983, 1988, 2006, 2008	František Hrubín	<i>Špalíček veršů a pohádek</i>	Pohádka <i>O Červené karkulce</i>
1969	Kamil Bednář	<i>O Červené Karkulce</i>	Leporelo
1974, 1978; 1992	Jan Suchl	<i>Červená karkulka</i>	Převyprávění
1978	Eva Jílková	<i>Červená karkulka</i>	Leporelo
1991, 1992	Helena a Eduard Škodovi	<i>Červená karkulka</i>	Leporelo
1993, 1996, 1997	Olga Franzová	<i>O Červené karkulce</i>	Leporelo
1995	Věra Formánková	<i>Červená Karkulka</i>	Převyprávění
1996	Eva Sýkorová-Pekárková	<i>Červená Karkulka</i>	Komiks
1996	Alois Mikulka	<i>O jelenovi s kulometem a jiné trampské zkažky</i>	Parodie pohádky <i>Karkulka</i> ; ilustrace Alois Mikulka
1997, 2010	Eva Lenartová	<i>O Červené Karkulce</i>	Rozkládací veršované leporelo
1998	Neuveden	<i>Červená karkulka – Perníková chaloupka</i>	Rozkládací leporelo; redakční úprava textu
2000	Neuveden	<i>Červená Karkulka</i>	Převyprávění
2001	Neuveden	<i>Červená karkulka</i>	Leporelo
2001, 2003	Alois Mikulka	<i>Karkulka v maskáčích</i>	Parodie
2001, 2002	Edita Plicková	<i>O Červené karkulce</i>	Rozkládací leporelo
2002	Magdalena Wagnerová	<i>Srdce pohádek. Dvacet nejoblíbenějších pohádek pro vaše děti</i>	Převyprávění <i>Červené Karkulky</i>
2003	Pavel Šrut	<i>Veliký tůdle</i>	Básnička <i>Pravda o vlkovi a Karkulce</i>
2003, 2007	Jiří Žáček	<i>Pohádkový kolotoč</i>	Pohádky: <i>Červená karkulka, Pohádka naruby o Červeném Karkulínovi</i>
2004	Eva Lenartová	<i>Pohádka o červené Karkulce</i>	Veršované leporelo

2006	Zdeněk Svěrák – Jaroslav Uhlíř	<i>Mám v hlavě myš Lenku</i>	Zpěvník; <i>Karkulka</i> (operka) – hudba: Jaroslav Uhlíř, libreto: Zdeněk Svěrák
2007	Ivona Březinová	<i>Červená Karkulka pro loutkové divadlo</i>	Scénář a pracovní sešit
2007	Magdalena Wagnerová	<i>Srdce pohádek. Už umím číst</i>	Převyprávění <i>Červené Karkulky</i>
2008	Maria Procházková	<i>O Červené karkulce</i>	Převyprávění
2009	Chalánková Vendula	<i>O Červené karkulce</i>	Převyprávění
2009	Klára Trnková	<i>Červená Karkulka</i>	Prostorové leporelo; ilustrace Jiří Trnka
2011	Kolektiv autorů	<i>12 nejmenších pohádek</i>	12 ilustrovaných sešitů – 5. <i>Červená Karkulka</i>
2011	Barbora Pejšková	<i>Bylo nebylo</i>	Tři komiksy – <i>Perníková chaloupka, Červená Karkulka, Otesánek</i>
2011	Ivana Nováková	<i>Červená karkulka (Šup do pohádky)</i>	Leporelo
2011	Jiří Žáček	<i>Hrůzostrašné pohádky pro malé strašpytlíky</i>	Výběr a převyprávění Jiří Žáček; pohádka <i>Červená karkulka</i>

Příloha 3

Dětské legendy. Svatý Kopeček u Olomouce 1936. Přeložil Otto F. Babler.

Příloha 4

Dětské legendy. Svatý Kopeček u Olomouce 1936. Přeložil Otto F. Babler.

Příloha 5

Chalánková, Vendula: *O Červené karkulce*. B4U Publishing, Brno 2009.

